

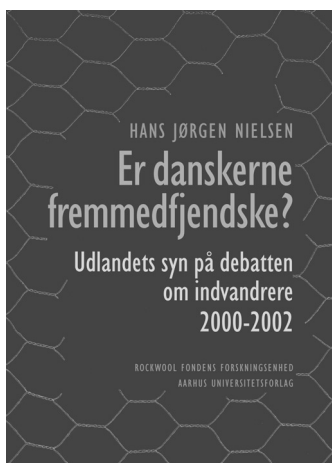
NYT FRA ROCKWOOL® FONDENS FORSKNINGSENHED

Februar 2004

- Det medieskabte Danmarksbillede: Hans Jørgen Nielsen
- Indvandringens betydning for den offentlige økonomi: Lars Haagen Pedersen
- Anmeldelse: Ottar Brox, Tore Lindbekk og Sigurd Skirbekk (red.): Gode formål – Gale følger?: Bent Jensen

Introduktion til dette nummer

Af forskningschef Torben Tranæs, Rockwool Fondens Forskningsenhed

Publicering

Hans Jørgen Nielsen. 2004. *Er danskerne fremmedfjendske? Udlandets syn på debatten om indvandrere 2000-2002*. Aarhus Universitetsforlag, 304 sider, illustreret, 248 kr. Købes i boghandelen.

Flere europæiske institutioner har udsendt rapporter, som peger på, at fremmedhadet skulle være stærkt udbredt i Danmark. En af de første kom fra EU's "Centre for Observation of Racism and Xenophobia": *Looking reality in the face. The situation regarding racism and xenophobia in the European Community, Annual Report 1998*. Rapporten omtalte bl.a., at "danske arbejdsgivere formodes at være mere racistiske i ansættelsespolitikken end deres kolleger andre steder i Europa. Det fremgår af et studie af Rockwool Fonden omkring indvandrernes leveforhold i Europa".

Med eksplicit reference til Rockwool Fonden var det muligt at kontrollere centrets oplysninger: Det eneste indvandrerstudie i Fondens regi på dette tidspunkt var en

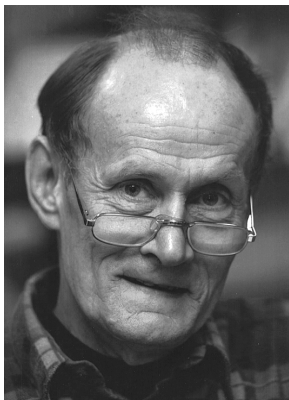
analyse af levevilkårene for ikke-vestlige indvandrere. Det indtil da publicerede havde imidlertid *intet* bragt om en europæisk sammenligning. De publicerede tal optrådte *ikke* fordelt på arbejdsgivere og andre, og publiceringen indeholdt *ingen* analyser, der inkluderede et mål for racisme. Udsagnet baserede sig alene på forskelle i beskæftigelsesfrekvenser mellem danskere og grupper af ikke-vestlige indvandrere.

Enhedens interesse for mulige afstande mellem de danske realiteter og de udenlandske omtaler af danske forhold var dermed vakt, og opmærksomheden blev yderligere skærpet, da aviserne i vores nabolande under valgkampen i 2001 tegnede et dramatisk billede af denne valgkamp. Det fremgik, at nu både den politiske debat som sådan, og politikerne selv, foruden de danske vælgere, var fremmedfjendske.

Allerede på dette tidspunkt havde Enheden taget initiativ til, at de nævnte europæiske rapporter blev kigget lidt nøjere efter i sømmene. Det var sket gennem en henvendelse til lektor Hans Jørgen Nielsen, hvor vi bad om kommentarer til metoder og konsistens i disse rapporter. Efter at kritikken af Danmark derpå i 2001 af udenlandske medier blev udvidet til også at gælde politikerne og den politiske debatform, fik daværende forskningschef Gunnar Viby Mogensens Rockwool Fondens støtte til en udvidelse af sigtet med Hans Jørgen Nielsens analyse: Nu gennemførtes også nye analyser af data bag de nævnte europæiske rapporter, og dybtgående medieanalyser, samt kvalitative interviews blandt udenlandske journalister og politikere. Det er så hovedresultaterne af denne analyse, der lægges frem her, mens analysen i sin helhed er gengivet i bogen fra Aarhus Universitetsforlag.

Det fremgik ovenfor, at Hans Jørgen Nielsens arbejde placerer sig i forlængelse af Enhedens tidligere forskning i indvandrernes forhold. Inden for dette tema har også ligget studier af indvandrernes betydning for den offentlige økonomi. I dette nr. har vi bedt forskningsleder Lars Haagen Pedersen gennemgå de resultater, der på et andet datagrundlag er fremlagt om det samme emne af den økonomiske model *DREAM*. Nyhedsbrevet rundes af med en anmeldelse af en antologi med kritisk lys på norsk indvandringspolitik.

Det medieskabte Danmarksbillede

Af Hans Jørgen Nielsen, lektor ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Oversigt over undersøgelsen

Det følgende søger at give et overblik over en større undersøgelse af udenlandske opfattelser af danskernes forhold til indvandrere, foretaget for Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Undersøgelsen ligger i fortsættelse af tidligere analyser af rapporterne fra internationale organisationer om danskeres formodede negative holdninger til udlændinge. I den nye undersøgelse bredes perspektivet væsentligt længere ud. Grundemnet er stadig "udlandets billede af danskeres forhold til indvandrere", men "udlandet" er nu

- ikke blot internationale organisationer,
- men også udenlandske medier
- og udenlandske politikere,

idet der i det samlede materiale er søgt en rimeligt dækkende variation på forskellige synspunkter og lande.

Kildematerialet er primært indholdet i trykte rapporter og i massemediernes, fundet via internettet¹, og derudover differentieres analysen gennem uddybende samtaler med udenlandske journalister og politikere.

Videre er holdbarheden af de forskellige beretninger om Danmark søgt vurderet ved:

- Sammenligninger med de faktiske danske forhold, som man kender dem fra tilgængelig statistik, journalistiske og historiske beretninger, valgundersøgelser m.v.
- Inddragelse af udenlandske og tværnationale holdningsundersøgelser for at se, om danskernes holdninger til indvandrere adskiller sig fra holdningerne i andre lande.
- Sammenligning af den danske debat om indvandrere med tilsvarende debatter i vore nabolande for at se,

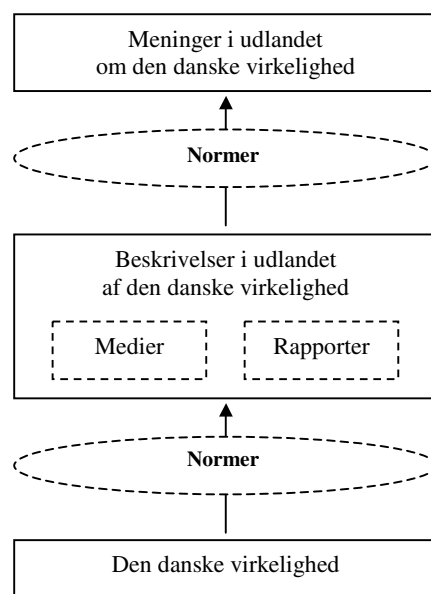
om den danske debat er "skarpere" eller "blidere" end debatten andre steder.

"Udlandet" er primært det nære udland og ikke for eksempel USA, Japan eller Italien.

Undersøgelsen sonderer mellem tre perioder:

- Fra starten af år 2000 frem til valgkampen 2001.
- Selve valgkampen 2001.
- Perioden under den nye VK-regering frem til afslutningen af 2002.

Figur 1. Faktorer bag dannelse af meninger om Danmark

Den videre diskussion kan tage sit udgangspunkt i den simple model i figur 1, ifølge hvilken den danske virkelighed giver anledning til forskellige beskrivelser af virkeligheden, og disse igen afføder forskellige positive eller negative meninger om forholdene i Danmark (de firkantede bokse i figuren).

I tillæg tager figuren hensyn til, at normer spiller en rolle. På området "indvandrere og flygtninge" er der stærke synspunkter på, hvad der må skrives om, og på hvordan der så skal skrives, hvilket let kommer til at præge de beskrivelser, der gives. Dernæst afhænger meningerne om Danmark af de værdier og synspunkter, man har i forvejen – som forskellige opfattelser af, hvad der er en rimelig flygtningepolitik eller af, hvorledes en anstændig debat skal forløbe – og man kan under ingen omstændigheder forvente bred accept i udlandet af danskernes forhold til indvandrerne. Men hvis beskrivelserne er skæve eller vildledende, spiller ikke blot normerne hos de pågældende en rolle, for meningerne om Danmark vil i så

fald også blive præget af, at det i større eller mindre omfang er vrangbilleder, der tages stilling til.

Afsøgningen af pressen

I praksis er analysen koncentreret om "det nære udland", nemlig Norge, Sverige, Tyskland og Storbritannien, med systematisk gennemsøgning af medierne og med uddybende samtaler specielt i Norge og Sverige.

Brugen af internettet er helt afhængig af de benyttede søgeord, hvor der bruges forskellige termer fra land til land, og hvor forskellige konkrete begivenheder kan spille en stærk rolle for, hvilke vendinger der giver mange referencer. Ved brug af den svenske søgetjeneste "Presstext" var det således vendingen "en øde ø", der gav mange referencer til den danske debat om isolering af kriminelle asylsøgere. Tilsvarende betød udtalelser af den britiske indenrigsminister David Blunkett om de britiske værdiers forrang, at de to søgeord "Blunkett" og "Values" gav mange referencer til presseindlæg om det såkaldte "multikulturelle samfund".

Dette kan man ikke vide på forhånd, og risikoen er, at man enten får alt for mange referencer eller alt for få referencer. Her blev der brugt en totrins-procedure:

- *I en central delperiode fra januar 2001 til medio 2002 blev der søgt ret "dybt"* (brug af mange forskellige medier, brug af links til andre artikler end de umiddelbart fundne) i et til to medier i hvert land (The Independent i Storbritannien, Dagens Nyheter og Sydsvenska Dagbladet i Sverige, Aftenposten i Norge og Die Welt i Tyskland). Et til to medier kan umuligt give en dækning af pressen i et enkelt land, men på tværs af lande er der en spredning, idet de tre første medier må karakteriseres som opinions-aviser med en liberal profil i spørgsmål om indvandring, mens de to sidste dagblade snarere er mere konventionelle omnibusaviser med en mere neutral holdning. De normale venstre-højre sondringer spiller dog kun en begrænset rolle på indvandringsområdet, idet det i flere af landene især er de borgerlige partier og medier, der går ind for arbejdskraftindvandring.
- *For den samlede periode fra starten af år 2000 til slutningen af 2002 blev erfaringerne fra dybdesøgningen brugt til at søge "i bredden"* – ideelt set over hele pressen – med brug af de søgeord, der især havde givet resultater i den nævnte delperiode, fortrinsvis med brug af generelle søgetjenester, svarende til det hjemlige Polinfo (nu Infomedia). Dette betød blandt andet, at Expressen i Sverige og Financial Times i Storbritannien kom stærkt ind i billedet.

Breddesøgningen skulle mindske risikoen for eklatante skævheder, men der er ingen garanti for, at de alligevel ikke forekommer. Nogle skævheder er da også forholdsvis lette at få øje på, nemlig at den helt afgørende vægt ligger på de trykte medier på bekostning af de elektroniske, og at hovedvægten ved de trykte medier ligger på

storbyaviserne på bekostning af den regionale og lokale presse. Det sidste er dog til dels et biprodukt af, at storbymedierne i særlig grad beskæftiger sig med internationalt stof.

Under alle omstændigheder er udsagnene i det følgende bundet til det fundne materiale med det indbyggede forbehold, at andet materiale muligvis havde modificeret billedet.

Billedet af danskerne som fremmedfjendske

Gennemgangen gav hurtigt et vigtigt resultat: Danskernes forhold til indvandrere var et forhold, der blev skrevet meget om i nabolandene, og lige så hurtigt kom et andet resultat, nemlig at der er mange stærke meninger i udlandet om danskernes forhold til indvandrere. Beskrivelserne af dette forhold har i mange medier ofte en udpræget skæv tendens:

- Der er mange beretninger, der peger på dansk negativitet over for indvandrere.
- Der er også en del neutrale beretninger.
- Men der er kun meget få beretninger, der peger på, at danskerne er imødekommende over for indvandrere.

Der bruges videre stærke udtryk: Danskerne beskrives som "fremmedfjendske" eller direkte som "racister".

Billedet er ikke af ny dato eller skabt af valgkampen i november 2001. I forbindelse med sanktioner mod Østrig bragte den hæderkronede Frankfurter Allgemeine Zeitung således allerede i februar 2000 en artikel af Jasper von Altenbochum under en overskrift, der refererede til Jörg Haider, lederen af det østrigske Frihedsparti, hvis regeringsdeltagelse havde udløst de europæiske sanktioner, og som konstaterede, at Haiders teser allerede var regeringspolitik i Danmark². I den svenske tabloidavis Expressen var linjen den samme, ligeledes i februar 2000. Bladets Københavns-korrespondent, Lars Klint, fandt det nemlig vildledende, at Danmarks Turistråd ville markedsføre landet ud fra stikordene "hygge, design, oase, uhøjtidelig, begavet, fri". Selv ville Lars Klint uddybe "hygge", som følger:

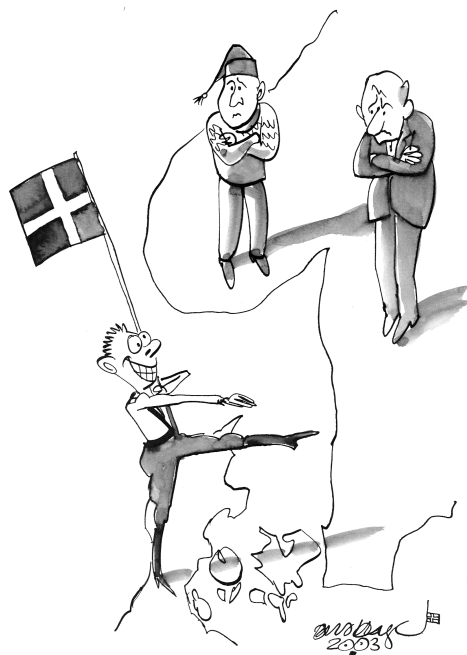
- "Gemytet, folkesjælen, det danske fællesskab. Det, der udelukker indvandrere og skaber racemodsetninger og et fremmedfjendskab, der ikke giver Østrig noget efter"³.

Slående var det også, at Lars Klint direkte talte om "folkesjælen", og ikke blot om konkrete regeringstiltag. Dette mere end antydede, at der ifølge Lars Klint var noget grundlæggende galt med danskerne.

Endnu mere direkte sagde Lasse Dude, næsten samtidig om danskerne, i det tyske Die Woche:

- "Inden for Skandinavien har man altid regnet de nordiske *sydstatsfolk* med deres *"Die Fahne*

hoch"-mentalitet og deres latente "Vi kan selv"-holdning for særlinge". (Mine fremhævelser, HJN).

Her var paralleliseringerne til amerikansk sydstatsracisme og til tysk nazisme til at føle på.

Med en unavngiven kilde på det svenske Aftonbladet kunne Lasse Dude i øvrigt forklare sin tyske læser-skare, at sprogligt var danskerne Skandinaviens saksere og politisk dens bayere. Da sakserne har ord for at tale et forfærdeligt tysk og bayerne ord for at være reaktionære, fik Lasse Dude hermed både illustreret svensk nabofobi og interne tyske fordomme⁴.

Valgkampen i 2001 medførte, at perspektivet blev trukket endnu klarere op i udenlandske medier. Deutsche Presse Agentur skrev, at betegnelsen "brutal" aldrig havde passet så godt på nogen valgkamp som på valgkampen i det ellers tilsyneladende så fredelige Danmark, og karakteriserede valgkampen som en kamp "uden fortilfælde" om vælgerstemmerne med brug af udlændinge-temaet⁵. Dagsavisen i Oslo (afløser af det gamle Arbeiderbladet) illustrerede den danske valgkamp med et billede af en norsk nynazist uden for et dansk retslokale, og knyttede forbindelsen med billedteksten:

- "Fremmedfjendtlighed og indvandring har været et hovedtema i den danske valgkamp"⁶.

Den svenske tabloid-avis Aftonbladet – Nordens største dagblad – bragte efter valget i november 2001 en nærmest uoversættelig klumme, hvori danskerne blev kaldt "danskjävler", og hvori det hed, at "den klart ubehagelige" Anders Fogh Rasmussen havde vundet på et racistisk budskab (se figur 2)⁷. Den klumme var sprogligt set nok bunden.

Figur 2.

AFTONBLADET

FREDAG 23 NOVEMBER 2001

Någonting är ruttet i staten Danmark

Egentligen hade jag tänkt att ta familjen med mig ner till Köpenhamn för att julshoppa som tokstollar. Åtskilliga tusenlappar skulle vi spendera längs Ströget och därmed fylla den rödvida statskassan.

Men nu har vi ändrat oss. Danskarna har nämligen gjort klart att utlänningar inte är välkomna.

Nähä, då så. Sitt där på erat förlängda platt-Tyskland och mumsa smörrebröd på egen hand. Sitt där med era mustascher och drick Tuborg tills korna kommer hem. Sitt där och inavla er tillbaka till stenåldern. Men kom sen inte kravlande över Öresundsbron efter sympati när isoleringen övergår i tristess - för här har ni inget att hämta. Danskjävlar.

Ursäkta om jag verkar grinig men jag är egentligen mest dyster. Ännu ett land målar sig brunt på Europakartan. Denna gång är det jovialiska Danmarks tur att sälla sig till den växande skaran av europeiska länder som ger främlingshatet fria tyglar genom att rösta in extremhögern i parlamentet.

Nånting är sannerligen ruttet i staten Danmark.

Det upprörande är inte att en viss Pia Kjaersgaard och hennes Dansk Folkeparti tagit sig in i Danmarks riksdag genom att peka med fulkäppen på landets invandrare och skrika "raus, raus, raus!". Det gjorde aladåben Glistrup långt innan galna kosjukan spred sig över det yndiga landet.

Det upprörande är inte heller att många danskar faktiskt röstat på Pia och hennes parti. Danskar gör konstiga saker, och många är mer eller mindre permanent otillräkneliga på grund av landets hämningslösa alkoholromantik.

Det upprörande är att "riktiga" och traditionellt "normala" partier inte kunnat avhålla sig från att slicka de höga stövlarna och med slappa händer ge efter för pöbeltryckets deliriska krav på Danmark åt danskarna.

Genom att klä rasistiska budskap i kejsarens nya kläder lyckades den uppenbart obehaglige Anders Fogh Rasmussen göra venstre till Danmarks största parti. Populistiskt medlöperi blev hans billiga biljett till statsministerposten, där han nu kommer att fjärrstyras i invandrarfrågor av den lika uppenbart obehaglige Pia Kjaersgaard.

Yippie-ki-ay, motherfucker.

Kritikken fortsatte i månedsvis. I juni 2002 skrev Stephen Castle således i The Guardian:

"I det sidste år har det uhørte højresving i Danmark fået nazismens gradvise vækst til at virke langsom"⁸.

Endnu senere – og faktisk efter udløbet af den undersøgte periode – videreførte Sveriges næststørste avis, Dagens Nyheter, den direkte parallel til nazismen:

- "Den danske lov om familiesammenføring har en konkret parallel. Den nazistiske tilintetgørelsespolitik indledtes i 1935 med Nürnberglovene, som blandt andet forbød familierelationer mellem jøder og ariere. Disse love skabte et skråplan, som førte lige ind i gaskamrene... Den, som ikke protesterer mod den danske politik, har ikke forstået politikkens skråplan, og heller ikke den historiske parallel"⁹.

I almindelighed var det da også i lange tider svært som dansker at møde politisk-interesserede udlændinge, uden at talen faldt på den formodede danske "fremmedfjendtlighed". To dage efter valget i 2001 berettede formanden for Dansk Industri således fra et møde i Tokyo, at udenlandske industrifolk hele tiden refererede til den danske fremmeddebat:

- "Man prøver så at dukke sig lidt og tale sig ud af situationen. Det er meget ubehageligt"¹⁰.

Det var heller ikke blot i Tokyo, det var galt. I Rosengården, Malmøs største ghetto, spurgte en ung teenagedreng spontant Jyllands-Postens korrespondent:

- "Er det rigtigt, at danskere er racister?"

En del af kritikken kan man tage forholdsvis let. "Racist" er i dag et udtryk, der bruges forholdsvis bredt, jf. Højesterets frikendelse i den injuriansag, Pia Kjærsgaard havde anlagt mod en politisk modstander, der havde beskyldt hende for racisme. Dommen lagde vægt på, at beskyldningen mod Pia Kjærsgaard var faldet i en stærkt politiseret sammenhæng, og fremhævede også, at udtrykket "racisme" i dag også bruges om uvilje mod grupper af egen race. Er det tilfældet, skal der ikke så meget til, før det – i det mindste i politiske sammenhænge – er i orden at kalde andre for "racister".

Det er mere alvorligt, når nazismen eller de amerikanske sydstaters – ved antydninger, ved billedtekster eller helt direkte – bringes ind i karakteristikker af Danmark og den danske valgkamp. Og det er sket både i norsk, tysk, svensk og britisk presse. Her er der ingen tvivl om det stærkt negative syn på Danmark. Samtidig er der forskel på kritik af konkrete regeringsforslag og konkrete love og generelle karakteristikker af hele folk, som i Expressen og Die Woche.

De bragte citater repræsenterer et udvalg af de hårdeste meninger om Danmark og danskernes forhold til indvandrere, selvom der er mange andre udtalelser af lignende kaliber. Der var dog også mere neutrale beretninger. Generelle karakteristikker kan her være farlige, da det konkrete udvalg af medier kan fortegne billedet, men det synes som om:

- De kritiske synspunkter i den første periode (frem til valgkampen 2001) især findes i svenske og tyske medier. Den engelsksprogede presse skriver i denne periode stort set intet om danskernes forhold til indvandrerne, og de fundne norske beretninger forekommer at være ret neutrale.
- Fra og med valgkampen november 2001 bliver de kritiske beretninger derimod udbredte overalt.

Selektiviteten i beskrivelserne

De kritiske holdninger i de udenlandske medier over for danskernes forhold til indvandrerne er en given ting. Langt mere usikkert er imidlertid, om beskrivelserne nu

også dækker den faktiske danske virkelighed? Her synes der at være en udpræget selektivitet med hensyn til, hvilke dele af den danske virkelighed, det er, der fremdrages i udenlandske medier. Analysen kan for overskuelighedens skyld fokuseres på den første periode, frem til regeringsskiftet 2001. Perioden havde et dobbeltpræg:

- Der var i den danske debat megen tale om stramninger af regler for familiesammenføringer, bekæmpelse af kriminalitet blandt asylsøgere, afstandtagen fra kvindeundertrykkelse i indvandremiljøer etc., ligesom der faktisk blev gennemført stramninger.
- Samtidig gav Danmark, ligesom Norge i forhold til befolkningstallet asyl til en del flere end Sverige, og langt flere end Tyskland og Storbritannien¹¹. Antallet af familiesammenføringer steg – trods stramninger – med 25 procent fra 1999 til 2001¹², og de nytilkomne fik nogle af de højeste sociale ydelser i den vestlige verden – hvis ikke ligefrem de højeste.

Her omtaler de udenlandske medier alene stramningerne og forslagene til stramninger, men ikke hvad Danmark ydede, som da Frankfurter Allgemeine Zeitungs ovennævnte overskrift i februar 2000 lød, at Haiders teser var regeringspolitik i Danmark. Denne skævvridning medfører, at Danmark næsten automatisk kommer til at fremstå som en nation af strammere.

Samtidig blev det nedtonet, at der også kunne være problemer i indvandremiljøerne. Da indenrigsminister Karen Jespersen i august 2000 talte om isolering af kriminelle asylansøgere et øde sted, eventuelt på en øde ø, skrev Lars Klint, at forslaget var endt som en maveplasker, for ifølge Ekstra Bladet var der ingen øde øer til rådighed, og Lars Klint fortsatte:

- "Så nu sidder hun vel og grubler på nye ideer til, hvorledes hun kan fremskynde asylbehandlingen. Og om, hvorledes den uforfalskede danske befolkning skal reddes fra alt for nær og risikabel kontakt med mennesker fra fremmede nationer"¹³.

Deutsche Presse Agentur berettede, at der ifølge politiet kom 100 kriminelle asylsøgere om måneden, og journalisten tilføjede, at det internationalt set ikke var noget videre. Det blev ikke registreret af DPA, at de kriminelle asylansøgere – primært fra det tidligere Sovjetunionen – var en reel belastning i asylcentrenes nærområder.

En anden tysk journalist, Hannes Gamillscheg, havde til Politiken fortalt, at hans redaktør derhjemme spidsede øren, når han kunne fortælle om en dansk socialdemokrat, der udtalte sig på en måde, som en tysk socialdemokrat – ifølge Hannes Gamillscheg – aldrig ville finde på.

En uge senere kom så, både i Wien og Frankfurt am Main, to nærmest ens artikler af Hannes Gamillscheg med et portræt af Karen Jespersen med overskrifter om "hæslige toner i Danmark". Her omtaltes det, at Karen Jespersen havde sagt, at hun ikke ville ønske at bo i et

multikulturelt samfund, da hun fandt værdier som menneskerettigheder og ligestilling for ukrænkelige. Dette blev kort affærdiget med et udråbstegn "Als ob das ein Widerspruch wäre!". Og om forslaget om isolering af kriminelle asylansøgere hed det:

- at man i Danmark ikke engang ville anbringe masse mordere og børneskændere på en øde ø, og
- at man sagtens skulle kunne klare et par dusin gangstere ved hjælp af den almindelige straffelov¹⁴.

Det første var fri fantasi. Karen Jespersen havde peget på Middelgrundstortet, og dette fort blev faktisk brugt som asylcenter i en kort periode i 1980'erne. Lidt længere varede anvendelsen af Livø i Limfjorden som asylcenter. I årtier blev øen brugt til en mild form for forvaring af mentalt retarderede kriminelle, og senere i 1970'erne og 1980'erne til asylcenter. Videre er det uvist, hvorledes de 100 kriminelle asylsøgere om måneden, som den første journalist havde skrevet om, uden videre kunne skrumpe ind til "et par dusin gangstere". Fælles var imidlertid, at selve problemet blev bagatelliseret.

Da de kriminelle asylsøgere faktisk blev isoleret – ikke på en øde ø, men i Sandholmløjren – gik antallet af asylsøgere fra SNG-landene i øvrigt ned fra 1100 til 650, og samtidig skete der et fald i antallet af sigtelser mod asylansøgere fra 1403 per kvartal til 632.

De udenlandske mediers nedtoning af de mulige problemer med visse indvandremiljøer havde en bivirkning, nemlig at danske forslag om opstramninger kom til at fremstå som åbenbart grundløse.

Til gengæld var der i udenlandsk presse en alternativ forklaring på, at politikerne alligevel kom med sådanne forslag, nemlig populistisk kamp med Dansk Folkeparti om vælgerne. I artiklen i Frankfurter Allgemeine Zeitung i februar 2000 skrev Jasper von Altenbochum således, at Socialdemokratiet blev presset af Dansk Folkeparti, og at regeringen med en "indvandringspakke" havde villet dæmpe et månedlangt hysteri om oversvømmelse med udlændinge.

Lasse Dude havde tilsvarende i februar 2000 peget på, at Socialdemokratiet var presset af Dansk Folkeparti, og skrevet, at statsministeren besvarede denne konkurrence ved at appellere til sine landsmænds fremmedfjendtlige holdninger. I nytårstalen afviste statsministeren Danmark som et multikulturelt samfund, og nu strammede regeringen reglerne for familiesammenføringer.

Også Europarådets racismekomite (ECRI) henviste til konkurrencen fra Dansk Folkeparti. I en rapport fra ECRI i foråret 2001¹⁵ hed det således:

- "Politiske partier på den yderste højrefløj, f.eks. det stærkt højreorienterede Dansk Folkeparti, er blevet stadigt mere fremtrædende på den politiske scene som fortalere for racistiske og fremmedfjendtlige ideer". (Rapportens punkt 38).

Også her har man de meget stærke udtryk "racistiske" og "fremmedfjendtlige". Kritikken blev udvidet til de politiske midterpartier:

- "Af frygt for at miste vælgerstøtte fra de dele af befolkningen, der antages at være fjendtligt indstillede over for udlændinge, er sidstnævnte partier tilbøjelige til at benytte en retorik, der skildrer ikke-danskere som et problem i det danske samfund, hvorved de medvirker til at skabe et klima af fremmedhad og intolerance". (Rapportens punkt 39).

Endnu en gang generaliseres der ved udtrykket "et klima af fremmedhad og intolerance".

Henvisningerne til Socialdemokratiets uomtvistelige problemer med vælgerkonkurrencen fra Dansk Folkeparti har imidlertid, hvad de udenlandske medier ikke nævnte, en begrænsning som forklaring på regeringens udspil, f.eks. med hensyn til stramning af reglerne for familiesammenføring, nemlig at Socialdemokratiet ikke havde magten alene: Der var også regeringspartneren De Radikale, og selvom regeringen i udlændingespørgsmål kunne hente støtte til stramninger fra Venstre og De Konservative, byggede regeringen eksistens på opbakningen fra venstrefløjen. Og både venstrefløjen og De Radikale gik ind for en liberal udlændingelovgivning.

Også mere konkret er det problematisk alene at henvise til Socialdemokratiets problemer. Statsminister Poul Nyrup Rasmussen talte nok i nytårstalen den 1. januar 2000 om danskere, der følte sig fremmede i deres eget land, men allerede den 9. januar sagde Marianne Jelved, at Det Radikale Venstre var parat til at overveje stramninger for at forhindre arrangerede ægteskaber, dels ved at sætte aldersgrænsen for retten til familiesammenføring op, dels ved at stille krav om, at indvandrere skulle have en selvstændig bolig for at få en ægtefælle til Danmark¹⁶. Det var længe før, forslaget til en revideret udlændingelov blev fremsat, og det var en højst realistisk mulighed, at Marianne Jelved mente, hvad hun sagde. At der også kunne ligge substantielle hensyn bag politikernes udspil, forbigås imidlertid helt i den udenlandske dækning.

Opsummering: Perioden frem til valget 2001 kunne faktisk have givet grundlag for en fremhævelse af, hvor positivt Danmark forholder sig til indvandrere. Men det billede, der tegnes i de udenlandske medier i vort materiale, er negativt, idet det ikke omtales:

- at Danmark giver asyl til et meget højt antal ansøgere,
- at familiesammenføringer er i kraftig vækst,
- at de nytilkomne får meget høje sociale ydelser.

Samtidig bagatelliseres problemerne omkring:

- kvindens stilling i indvandremiljøer og problemer omkring tvangsægteskaber,
- asylsøgere med kriminelle hensigter,

hvorved forslag om stramninger fremtræder som ubegrundede, eller begrundede i populistisk vælgertaktik. Generelt fremhæves ofte et alment klima af fremmedfjendtlighed og intolerance.

Først og fremmest synes beskrivelserne kun at dække en del af den danske virkelighed, nemlig den del der er egnet til at give et billede af danskerne som "fremmedfjendske".

Befolkningens holdninger, ifølge de udenlandske medier

Så langt er danskerne nærmest statister i den udenlandske omtale, for så vidt som politikernes udspil forklares med formodet fremmedfjendtlige stemninger i dele af befolkningen. Men der er også mere direkte omtale af befolkningens holdninger.

I nogle tilfælde giver omtalen faktisk et positivt billede af danskernes holdninger til fremmede. I Sverige gengav Expressen således i december 2000 en telegramberetning, hvorefter danskernes holdninger til flygtninge var langt mere nuancerede, end det kom frem i den daglige politiske debat. En ny opinionsundersøgelse viste således, hed det, at to ud af tre danskere mente, at indvandrere berigede dansk kultur, og at antallet af danskere, der så indvandringen som en alvorlig trussel mod dansk kultur, var mindsket fra 41 procent i 1991 til 30 procent i 2000¹⁷.

I den norske avis Aftenposten gengav Københavns-korrespondent Ole Martin Larsen den 10. februar 2001 undersøgelsen med fremhævelse af danskernes tolerance. Han føjede dog til, at der var sket mange stramninger i udlændingepolitikken, og at indvandrerne havde svært ved at få jobs¹⁸. En uge senere omtalte Aftenposten, at en undersøgelse i Norge viste, at nordmændene var blevet mere positive over for mennesker med anden kulturbaggrund og tilføjede, at samme spørgsmål var blevet stillet i Danmark, hvor svarene var meget nær de norske svar¹⁹.

Men der var også en række beretninger med modsat tendens. Den 20. december 2000 videregav Sydsvenska Dagbladet således en pressemeddelelse fra European Union Monitoring Center on Racism and Xenophobia (EUMC), ifølge hvilken Danmark skulle være det land i EU, hvor flest følte sig generet af folk med anden religion. Overskriften lød "Dansk EU-rekord i religiøs intolerance". I Expressen koblede Jan-Olof Bengtsson i en leder til en anden dansk opinionsundersøgelse, ifølge hvilken 45 procent fandt, at indvandring og integration var det vigtigste politiske spørgsmål:

- "Danskhed og det bestående er nu højeste mode i modsætning til globalisering og tolerance".

Også i Sverige kunne der ifølge Jan-Olof Bengtsson være forestillinger om påstået tab af identitet og om en slap indvandringspolitik. Men i Danmark havde en Pia Kjærsgaard og hendes politikerkolleger forskrækkelse over dårlige opinionsmålinger gjort temaerne fuldt legitime²⁰.

Dette tema blev taget op af Ewa Svensson, Københavns-korrespondent for Dagens Nyheter. I foråret 2001 gav Ewa Svensson i avisen et generelt billede af Danmark under en drastisk overskrift om, at "racismen var blevet stuert". En række rapporter blev inddraget. OECD blev citeret for, at Danmark lå på en sidsteplads, når det gjaldt om at få indvandrere i arbejde. Det hed videre, at Europarådet beskrev Danmark som et intolerant og fremmedfjendsk land, med tilføjelsen at reaktionen i medierne og blandt politikerne var forurettelse. Endelig nævnte Ewa Svensson, at en ny EU-undersøgelse viste, at i Danmark var 20 procent af befolkningen intolerante mod indvandrere og flygtninge, mens tallet kun var 9 procent i Sverige.

Derimod nævnte Ewa Svensson ikke, at antallet af aktivt tolerante i Danmark langt oversteg antallet af intolerante. Antallet var ifølge den pågældende EU-undersøgelse 33 procent i både Sverige og Danmark. Denne oplysning ville da også kunne have ødelagt overskriften om "den stuerene racisme". Ewa Svensson mente, at de danske politikere havde et ansvar for indvandrerdebatten, der stort set kun havde fokuseret på problemerne²¹.

Generaliseringerne

Dækningen af selve valgkampen pegede på et yderligere spørgsmål, nemlig graden af differentiering mellem danske politiske partier og mellem danskere med forskellige holdninger.

Under valgkampen findes der flere analyser, der differentierer mellem partierne. I Norge fremhævede Erik Sagflaat således i Dagsavisen uenigheden såvel mellem partierne som internt i Socialdemokratiet: Statsminister Poul Nyrup Rasmussen havde regnet med at kunne vinde på en høj profil som erfaren statsmand, men nu var indvandringspolitikken ved at blive tema nummer et. Her kunne Socialdemokratiet, som Erik Sagflaat så det, let tabe, for de store borgerlige partier ville kræve stramninger, og så kunne og ville Socialdemokratiet ikke følge trop, for partiet var splittet. Mange vælgere ønskede stramninger, mens en del socialdemokratiske vælgere så familiesammenføring som en menneskeret. Og hvor indenrigsminister Karen Jespersen ville stramme, kunne miljøminister Svend Auken ikke se behovet²².

Tilsvarende skelnede Matilda Hansson kort før valgdagen i november i Sydsvenska Dagbladet mellem de danske partiers synspunkter på udlændingepolitikken: Dansk Folkeparti vil helst stoppe indvandringen, mens de borgerlige vil begrænse indvandringen og straffe kriminalitet hårdere, men også skaffe job til dem, der er i landet, og Socialdemokraterne og de øvrige partier til venstre mest taler om integration²³.

Afgørende var ikke, om analyserne i et og alt var korrekte, men derimod at man søgte at skelne. Det var der nemlig mange andre, der ikke gjorde.

Den 16. november 2001 skrev kolumnisten Hanne Kjøl-ler således i det svenske Dagens Nyheter, at de to stats-ministerkandidater Poul Nyrup Rasmussen og Anders Fogh Rasmussen prøvede at overtrumfe hinanden med hensyn til, hvem der kunne gå hårdest frem i flygtninge-politikken²⁴. Dagen efter spurgte hun, hvorledes det mon var at være indvandrer eller flygtning i et land, hvor så godt som alle partier var enige om, at ikke-nordiske borgere var uønskede? Forskellen mellem Poul Nyrup Ras-mussen og udfordrerens Anders Fogh Rasmussen fandt Hanne Kjøl-ler mikroskopisk²⁵.

Endnu tydeligere var generaliseringen i det svenske Ex-pressen. Den 18. november fortalte en lederartikel i avi-sen, at den danske filmmand Lars von Trier havde finan-sieret en annonce med opfordring til at stemme på et an-stændigt parti. Det blev ikke let, mente lederen, for det var kun Enhedslisten, længst til venstre, der skilte sig ud²⁶. Det måtte være en trist betragtning for især SF, Det Radikale Venstre, CD og Kristeligt Folkeparti, for disse partier havde ellers i valgkampen gjort meget ud af at lægge afstand til de partier, der ville stramme udlændin-gepolitikken.

Tilsvarende kommenterede det norske Bergens Tidende på valgdagen:

- ”Politikere i de fleste partier – fra socialdemokrater-ne til Fremskridtspartiet – har pøset på med frem-medfrygt i en syndflod af lidet behagelige udspil. De blide, søde danskere er simpelthen blevet de hår-de firkantede naboer”²⁷.

I Sverige var Mauricio Rojas, riksdagmand valgt i til-knytning til Folkpartiet²⁸ og selv flygtning fra Chile, endnu mere kritisk. I en samtale til dette projekt blev han spurgt om sit syn på den danske valgkamp og svarede:

- ”Jeg fandt den helt afskyelig... Et parti som Dansk Folkeparti... Dette parti dominerer debatten om in-tegration og udlændinge... Hele det politiske etablis-sement og pressen og alle de andre partier prøvede at tilpasse sig denne højst afskyelige politiske tematisering”. (Samtale med mig 26.9.2002).

Højdepunktet blev dog nået i den såkaldte svensk-danske ordkrig i debatten om den ”danske folkesjæl”, der både havde danske og svenske deltagere og udspandt sig i så-vel svenske som danske medier. For her drejede det sig om danskernes karakter.

I København udtalte den svenske professor ved Roskilde Universitetscenter, Lars Dencik, således til Politiken:

- ”Jeg synes, at Danmark er ved at udvikle sig til et lil-le ondskabsfuldt xenofobisk land. Det har at gøre med denne grundtvigianske folke- og selvforståelse og med danskernes særegne forestilling om ”hygge”. ”Dansk hygge” er jo en selskabsform, som baserer sig på at undgå forstyrrelser og konflikter. Dem, man hygger sig med, skal helst være som en selv”²⁹.

Umiddelbart var det lidt uforståeligt, hvad Grundtvig havde med folketingsvalget at gøre. Grundtvig kom imid-lertid også med i et foredrag, som den danske forfatter Suzanne Brøgger holdt i Stockholm i februar 2002, og som blev trykt i Expressen: Ved at tabe en masse land blev Danmark mindre og mindre, og mere og mere ho-mogent. Grundtvig sagde, at danskerne var et udvalgt folk, og at Helligånden ville inkarnere sig i Danmark. Det skete, ifølge Suzanne Brøgger, ikke, men danskerne tror det fortsat³⁰.

Formuleringen var flot, men teologisk set problematisk: Så let er det næppe at lokalisere Helligånden.

Normer for hvad der skrives om og hvordan

Mediernes dagsorden svarer ikke nødvendigvis til væl-gernes eller politikernes. Undersøgelsen af folketingsvæl-get i 2001 viser således, at 21 procent af de henvisninger, vælgerne gav til vigtige problemer, vedrørte ”udlændin-ge”, mens 50 procent af danske avisers valgdækning gjaldt dette emne. Dermed var det i høj grad medierne, der gjorde 2001-valget til et ”udlændingevalg”³¹.

Formentlig ville det også være for meget forlangt at for-vente en bred dækning af dansk politik i Tyskland, Sveri-ge og Norge, for Danmark er et lille land, og ikke alt har udlandets interesse. Den tyske journalist Hannes Ga-millscheg sagde som allerede nævnt, at hans redaktør derhjemme spidsede øren, når en dansk socialdemokrat (Karen Jespersen) udtalte sig på en måde, som en tysk socialdemokrat aldrig ville kunne finde på. Om dæknin-gen af valgkampen sagde han tilsvarende:

- "Så finder man frem til, at udlændingebatten er mest interessant, og så skriver man kun om det uden at nævne, at 90 procent af den danske valgkamp foregår på andre præmisser, men sådan er det jo... Man kan ikke dække en dansk valgkamp eller debat, som om det var det, udlændinge var mest interesseret i". (Samtale med mig til dette projekt 20.8.2002).

Julian Isherwood, Daily Telegraph og "Copenhagen Calling" (BBC og NPR), sagde om valgkampen, at den udenlandske presse stort set ikke interesserede sig for EU-sager, for dansk økonomi eller velfærdsstaten:

- "Det var jo hele højrebølgen i Europa, der har haft stor interesse. Der har været Haider-sagen blandt andet. Man fik indtryk af, at Venstre var tæt op af Dansk Folkeparti, og så havde det stor interesse. Det var bestemt nummer et. Overskrifterne var stort set, at det var et højrefløjsparti, der vil have magten i Danmark. Indvandring var langt det største". (Samtale med mig til dette projekt 26.11.2002).

I Oslo gav en tredje veteran som iagttagere af dansk politik, Erik Sagflaot ved Dagsavisen, samme billede. Han mente, at valgkampen var for meget fokuseret på indvandring, og fortsatte:

- "Det, der chokerede os journalister, det var den annonce, som Venstre lavede (med et billede af voldtægtsdømte unge indvandrere. HJN) ... At et stort etableret parti som Venstre kommer ud med en annonce, der generaliserer og stempler alle indvandrere på en meget generel måde som mulige overgribere og massevoldtægtsmænd. Det gjorde et stort indtryk, og vi var meget forbavsede over det, og det gjorde, at det blev sat på dagsordenen og kom til at dominere den internationale dækning af det sidste danske valg fuldstændig".

HJN: "Mente du, at det fyldte så meget i den danske valgkamp eller i den udenlandske dækning?"

Erik Sagflaot: "Det var et stærkt element i den danske valgkamp, men det dominerede den udenlandske dækning". (Samtale med mig til dette projekt den 6.6.2002).

Indvandrerstøf er, i det mindste i perioder, "godt stof" i udlandet. Samtidig er det et område med stærke normer. Det gælder også herhjemme: Så sent som i foråret 2002 fik Jyllands-Posten således en påtale fra pressenævnet for i en kriminalsag at have nævnt de involveredes etniske oprindelse³². Internationalt gælder det samme. I årsberetning for år 2000 (udgivet 2001) peger EUMC således på, at "racisme" ikke længere bygger på grove stereotyper. Der kan ifølge EUMC bruges andre argumenter end "race". EUMC taler således om "subtil racisme", og peger som eksempler på indslag i debatten, der refererer til:

- "Økonomiske krav, kulturelle forskelle, sikkerhed og medicinske trusler, der defineres i kontrast til en formodet kulturelt homogen "værtbefolkning"".

Simpel rapportering om "racistiske ideer", uden opposition, kan ligeledes ifølge EUMC ses som samtykke. EUMC's årsberetning skrev således, at racisme i medierne kunne komme frem ved præsentation af meninger, som om de var facts, hvis der ikke skete en "imødegåelse eller udfordring af racistiske ideer"³³.

Forsigtighed med kritik af indvandrere er givet vidt udbredt og går langt tilbage. En norsk journalist kunne således fortælle en historie fra 1970'erne, hvor han og nogle kolleger havde fundet ud af, at Oslo Kommunes Sigøjnerkontor havde flere ansatte, end der var sigøjnere i Oslo. Det kunne være en god illustration af et forvokset bureaukrati. Men redaktøren afviste historien, fordi den kunne opfattes som sigøjnerfjendsk.

Er der blot lidt om disse betragtninger, får man i det mindste lidt af en forklaring på den kritiske vinkel i betragtningerne om Danmark:

- Udlændingestof er ”godt stof”.
- Den danske debat er samtidig ”dårlig” og eventuelt ligefrem ”subtil racistisk” ved at pege på problemer ved indvandringen.

Man får også en delvis forklaring på bagatelliseringen af danske politikeres henvisninger til problemer med kriminaliteten i visse indvandrergrupper eller undertrykkelse af kvinder. For den slags argumenter videregiver man ikke bare.

Er danskerne mere ”fremmedfjendtlige” end andre?

De udenlandske beretninger i vort materiale er ikke ens, men lagt sammen er det alligevel ikke så mærkeligt, hvis udlændinge kunne få indtryk af, at danskerne i særlig grad er imod flygtninge og indvandrere, og at også den danske debat udmærker sig ved en speciel modvilje over for minoriteter.

Spørgsmålet om danskernes holdninger til minoriteter er allerede tidligere behandlet i dette nyhedsbrev ud fra en stor undersøgelse, som EUMC fik foretaget i alle EU-landene i foråret 2000. Her var to træk gennemgående³⁴:

- Om danskerne var mere åbne eller modsat mere xenofobiske end andre folk, afhang helt af emnet:
 - Danskerne følte sig langt mere end andre folk generet ved tilstedeværelsen af folk med anden religion.
 - Danskerne lå til gengæld langt over EU-gennemsnittet, når det gjaldt villigheden til at modtage flygtninge fra lande med indre konflikter, og ville i højere grad end alle andre inddrage indvandrerne i politik.
- I snit for forskellige emner var danskerne snarest mere åbne over for minoriteter end normalt i EU (plads 10 blandt 15 EU-befolkninger, hvor 15 står for det mest imødekommende). Mere specifikt var danskerne mindre imødekommende over for minoriteter, end svenskerne var, men til gengæld mere imødekommende end både tyskerne og østrigerne.

Dette kan suppleres med træk fra yderligere analyser af materialet fra EUMC. Først og fremmest er danskerne det folk, hvis placering svinger allermest fra emne til emne. Vil man kalde danskerne for specielt ”fremmedfjendtlige”, forudsætter dette en stærk selektivitet, hvor man netop fokuserer på de spørgsmål, hvor danskerne er allermest xenofobiske – og ser bort fra de andre.

Andre undersøgelser giver tilsvarende billeder. Rockwool Fondens Forskningsenhed har som omtalt tidligere i dette nyhedsbrev i vore nabolande fået gentaget det danske spørgsmål om stramning eller lempelse af reglerne for modtagelse af flygtninge³⁵. Sammenlignet med Danmark er ønsket om stramninger mindre udtalt i Sverige. Til gengæld er det langt mere udtalt i Storbritannien, mens placeringen i forhold til Norge og Tyskland afhænger af

undersøgelsestidspunktet. Før de danske regler blev strammet, var der ingen større forskel, men efter stramningerne svækkedes ønskerne i Danmark, således at danskerne i efteråret 2002 placerede sig tæt på svenskerne – og dermed som mindre indstillet på stramninger end nordmænd og tyskere.

Samtidig giver den europæiske værdiundersøgelse i 1999 (EVS 1999) et billede af danskerne som meget imødekommende over for minoriteter. Mens EUMC’s undersøgelse spurgte bredt om at føle sig generet ved tilstedeværelsen af folk af anden religion – og tilsvarende af folk af anden race eller anden nationalitet – spurgte EVS 1999 mere præcist til, hvad man ville sige til at have naboer fra bestemte specifikke grupper: Sigøjnere, jøder, indvandre-re, muslimer og folk af anden race. Blandt 31 europæiske folk gav resultaterne i snit danskerne plads 25, med plads 31 som det allermest tolerante.

Tilsvarende ville danskerne, svenskerne og hollænderne ikke i en arbejdsløshedssituation foretrække en landsmand ved besættelse af ledige job. Det ville de resterende 28 folk.

Så langt placerer EVS 1999 danskerne blandt de allermest åbne folk i Europa. Det holder dog ikke hele vejen igennem. Vi fik således en midterplacering med hensyn til arbejdskraftindvandring fra ulandene, og endelig var vi et af de folk, der lagde størst vægt på, at indvandrerne skulle tilpasse deres kultur til værtslandet.

Igen varierer danskernes placering derimod fra emne til emne, men ”i snit” for forskellige emner ligger danskerne klart blandt de imødekommende folk. Endnu en gang er svenskerne mere imødekommende, mens tyskerne og briterne placeres omtrent som danskerne. Norge er desværre ikke med i undersøgelsen.

Resultaterne er ikke i detaljerne ens fra undersøgelse til undersøgelse. Men på tværs af undersøgelserne synes konklusionen at være:

- Danskerne er ikke så imødekommende over for minoriteter, som svenskerne er.
- Men danskerne hører i de forskellige sammenligninger (blandt 15 EU-folk og blandt 31 europæiske folk) alligevel til de mere imødekommende, idet
- placeringen i forhold til naboerne (tyskere og briter) varierer.

Er den danske debat mere ”fremmedfjendtlig” end debatten i andre lande?

Den udenlandske dækning kunne ikke blot give et indtryk af, at danskerne var ”fremmedfjendtlige”, men også et indtryk af, at den danske debat var udelte negativ over for fremmede. I Sverige skrev Expressen som nævnt, at Enhedslisten var det eneste anstændige parti i Danmark, Hanne Kjöllner mente i Dagens Nyheter, at så godt som alle danske partier fandt ikke-nordiske borgere uønskede,

og riksdagsmedlem Mauricio Rojas fandt som nævnt den danske valgkamp afskyelig, for Dansk Folkeparti dominerede debatten fuldstændigt (samtale med mig til dette projekt 26.9.2002).

Andre udenlandske aviser havde dog blik for uenigheden i indvandrerspørgsmål, og det er da også som dansker svært med realitetssansen i behold

- at se Marianne Jelved og Mimi Jakobsen som Pia Kjærsgaards ideologiske medsøstre
- eller opfatte Kamal Qureshi og Svend Auken som politiske fætre til Kristian Thuesen Dahl.

For den danske presses vedkommende tyder en undersøgelse fra Institut for Journalistik, Syddansk Universitet, ligeledes på, at debatten var varieret. Instituttet havde i 1999 for Nævnet for Etnisk Ligestilling undersøgt pressens dækning af indvandrerspørgsmål i uge 46, og da undersøgelsen skulle gentages i 2001, faldt uge 46 under valgkampen. Her viste det sig, at 30 procent af nyhedsindslagene i aviserne var positive over for indvandrere mod 22 procent, der var negative. Resten havde ingen tendens. Blandt debatindslagene var 38 procent positive og 37 negative. Igen havde resten ingen tendens³⁶.

Det går dermed ikke at beskrive den danske debat som hverken positiv eller negativ over for indvandrere og indvandring, for den var begge dele.

Mere usikker er sammenligningen med andre lande. I Sverige er der et klart element af "politisk korrekthed". Dagens Nyheters chefredaktør Hans Bergström pointerede således i et interview i Berlingske Tidende, at man ikke ville gøre indvandrerne til et specielt problem, og pegede på, at en debat om et æresdrab på en kurdisk kvinde var endt som en almen diskussion om kvindens vilkår. Dette var tilsyneladende ikke udtryk for selvkritik, men snarere for det modsatte.

I tv-programmet Agenda efterlyste Dagens Nyheters politiske redaktør, Niklas Ekdal, tilsvarende i maj 2002 mere debat om indvandrerspørgsmål, men det skulle ikke gå som i Danmark, hvor man – efter Niklas Ekdals mening – gav indvandrerne skylden for problemerne. Det drejede sig for Niklas Ekdal om noget andet, nemlig om det at leve sammen med fremmede, og det havde man været vældigt dårlige til i Sverige. Niklas Ekdal havde dermed så at sige placeret problemet hos svenskerne, men en debat ville han have. Det ville Aftonbladets politiske chefredaktør Helle Klein derimod ikke rigtig:

- "Hvis debatten skal handle om, at der findes et problem med flygtninge og indvandrere, så vil vi ikke have den, for vi vil have en debat på demokratiets præmisser"³⁷. (Min fremhævelse, HJN).

Alle Helle Kleins medarbejdere var dog ikke enige. I Aftonbladet skrev Yrsa Stenius således om en etnisk svensk ung mand, der følte sig presset af grupper af indvandrerdrengene, der krævede respekt:

- "Dette skulle drengen naturligvis have lov at udtrykke, som han oplevede det, uden at vi som meningspoliti kommer farende og siger "nej, nej, det er ikke de fremmede, som er problemet, det er os, der ikke tager os pænt nok af dem""³⁸.

Uenigheden fandt man også med hensyn til kriminalitet blandt indvandrere. Det svenske kriminalpræventive råd ("Brå") ville således offentliggøre kriminalstatistik, opdelt på etniske kriterier. Det fik følgende kommentar i Aftonbladet:

- "Hvis Brå i kriminalstatistikken skelner mellem "svenskere" og "indvandrere", siger myndigheden samtidigt, at etnicitet kan være en årsag til kriminalitet. ... debatten skal føres seriøst. Ikke med hjælp af en kriminalstatistik, der *alene fordi den findes*, bekræfter racistiske fordomme"³⁹. (Min fremhævelse, HJN).

Tilsvarende da riksdagsmedlem Cecilia Magnusson fra Moderaterna i en radiodebat udtalte, at man ikke kunne lukke øjnene for ungdomskriminalitet blandt indvandrere: Kriminalitet kunne være en vej til at vinde respekt, når man ellers var udenfor. Integrationsminister Mona Sahlin reagerede stærkt negativt – igen med en afvisning af en debat:

- "Det synes jeg er skrækeligt, det Cecilia siger. Etnicitet og kriminalitet er *en diskussion, som vi ikke skal have*. Derimod om klassefattigdom og kriminalitet, og det er noget helt andet, Cecilia!"⁴⁰. (Min fremhævelse, HJN).

Så langt har man et billede af politikere og journalister, der ønsker debat, men også af stærke aktører, der ikke

blot afviser bestemte synspunkter, men afviser selve det at have en debat, hvor indvandrerbaggrund direkte indtages som forklaringsfaktor.

En væsentlig undtagelse er der dog, nemlig kvindens stilling i visse indvandrer miljøer. I juni 2001 sagde Mona Sahlin således til Dagens Nyheter:

- ”Samfundet har vist en uhørt ligegyldighed over for unge indvandrepiger. I Sverige gælder en række værdier, som man bare har at slutte op om. Man kan synes om det eller ej, men man har blot at acceptere situationen. Hvis folk trækker sig ud af samfundet for at slippe for at tilpasse sig, må vi finde på måder at tvinge svenske værdier ind på”⁴¹. (Min fremhævelse, HJN).

Mona Sahlin fik kritik for brug af udtrykket ”svenske værdier”. Mauricio Rojas fra Folkpartiet ville hellere tale om ”universelle” værdier⁴². Reelt var der dog bred enighed på dette delområde. Efter det svenske valg 2002 stillede repræsentanter for alle svenske partier uden for regeringen således forslag til beslutning i riksdagen om styrkelse af integrationen. Blandt andet skulle demokratiet og ligestillingen mellem mænd og kvinder fremhæves, ligesom seksualitet og samliv skulle indgå i undervisningen⁴³.

Alligevel synes det helt generelt målt ud fra de fundne artikler mest karakteristisk at være, at der er en udbredt afvisning af en debat og informationer, der kan ses som en kritik af indvandrere. Dermed er det også givet, at dansk debat skiller sig ud som negativ efter mange svenske normer.

Noget af det samme synes ud fra vort materiale at gælde i Tyskland. I november 2001, knapt et år før forbundsdagsvalget 2002, skrev journalisten Hugo Müller-Vogg, at Tyskland var en slags konsensus-republik og nævnte en række emner, der var tabubelagte i en valgkamp. Om indvandringen hed det:

- ”Således mangler der ikke anbefalinger om at pakke ... ”indvandring og asyl” ind i vat og blidt løfte det over de parlamentariske forhindringer før forbundsdagsvalget. Motto: Hellere en utilfredsstillende lov end en ”asylvalgkamp””⁴⁴.

Det kom hurtigt til en test af tesen: I foråret 2002 vedtog regeringspartierne (SPD og Die Grünen) mod de kristelige demokrater en udlændingelov, der blandt andet gav mulighed for større indvandring og lettere erhvervelse af tysk statsborgerskab. Der var tvivl om gyldigheden af afstemningen i Forbundsrådet, og Forbundsforfatningsdomstolen endte med at underkende vedtagelsen. Inden da var der imidlertid et forløb:

- hvor de kristelige demokrater truede med at gøre indvandringen til et valgkamp tema,
- men alligevel ikke gjorde alvor af truslen.

De kristelige demokrater var tilsyneladende oppe mod stærke kræfter. Regeringspartierne gik selvfølgelig ind for loven. Videre argumenterede industriens organisationer offentligt for øget tilgang af udlændinge. Kirkelige kredse meldte tilsvarende ud. I Hamburg advarede den katolske biskopvikaar (”Weihbischoff”) således politikerne mod at forsøge at vende stemningen på bekostning af udlændinge, og udtalte at ”kirken vil altid være advokat for de fremmede”⁴⁵.

Sådanne opfattelser fandtes også i de kristelige demokraters egne rækker. Tidligere forbundsdagspræsident Rita Süßmuth (protestant) advarede mod, at der blev skabt en stemning mod fremmede, og sagde til partifællerne:

- ”Tag vare på Jeres ansvar. I påberåber Jer altid det kristne menneskesyn. Nu er det påkrævet”⁴⁶.

Den danske debat kan dermed også ud fra mange tyske synspunkter ses som negativ over for indvandrere.

Langt vanskeligere er det derimod i det gennemgåede materiale at se den store forskel mellem Danmark og Norge. Dagsavisens chefredaktør Hilde Haugsgjerd placerede således den norske debat mellem den svenske lukethed og den danske åbenhed⁴⁷. Tilbagekuende konstaterede stortingsrepræsentant Ranveig Frøiland fra Arbeiderpartiet i 2002:

- ”Der er lige så stor afstand mellem avisen og folket, som mellem politikere og folk... Jeg tror, vi har haft en fælles frygt for, at man tror, at taler man om indvandrere, så bliver der sat lighedstegn mellem indvandrere og racisme. Og vi politikere vil ikke være racistiske, og det tror jeg heller ikke, at aviserne vil

være. Så lader man være med at tage spørgsmålet op, og det viser sig jo, at det er vældig dumt". (Samtale med mig 7.6.2002).

Norsk debat er især karakteriseret ved en meget stor opmærksomhed omkring kvindens situation i indvandrer-miljøer. Således skrev den norsk-pakistanske debattør, Shabana Rehmann i 2000:

- "Mens de ressourcestærke kæmper for fed løn og chefstillinger, risikerer andre kvinder i Norge at blive dræbt: Dræbt, hvis de kræver de samme rettigheder, som norske kvinder allerede har vundet. Dette sker i Norge i dag"⁴⁸.

Kontrasten er stærk til chefredaktør Hans Bergström, Dagens Nyheter, der fremhævede, at debatten efter æresdrabet på en ung kurdisk kvinde var blevet til en almen diskussion om "kvindens stilling".

Tilsvarende pegede den norske antropologiprofessor Unni Wikan på, at man forrådte de unge indvandrepiger af frygt for at gribe ind i deres "kultur"⁴⁹. Hun krævede åbenhed. Således udtalte Unni Wikan til Aftenposten:

- "Myndighederne har betragtet viden om indvandrere og deres levevilkår som farlig. De har frygtet, at hvis fakta kom på bordet om den mislykkede integrationspolitik, ville det føre til øget racisme i den norske befolkning. Det handler om ondt i godhedens navn"⁵⁰.

Igen er der en kontrast til Sverige, som vi så i for eksempel Aftonbladets modstand mod debat om og offentliggørelse af statistik.

Først og fremmest har unge norske indvandrerkvinder – nogle, men bestemt ikke alle – talt ud, og blandt andet peget på deres nød ved fremmøde i Stortinget.

Uanset forklaringer fik Norge i foråret 2002 en meget kraftig debat, og ofte med udspil fra uventet side. I Stortinget pegede Sosialistisk Venstreparti (SV) således på muligheden af økonomiske sanktioner mod forældrene, der tog børnene ud af skolen for at sende dem til deres (forældrenes) hjemland, og partiet nævnte også obligatoriske introduktionskurser til det norske samfund for indvandrere og obligatorisk norsk-undervisning⁵¹. Måned efter foreslog SV, at familiesammenføring skulle være betinget af forsørgerpligt, og partiets næstformand Øysten Djupedal bekræftede, at dette var en ny tone fra partiet:

- "Denne vinter har vi fået afdækket en lukket patriarkalsk kultur i indvandrer miljøer i Norge. Vi har hørt indvandrepiger fortælle. På et tidspunkt er vi nødt til at "sette net foten" ... Den toleransen, vi ønsker at vise, må også vises tilbage"⁵².

Lederen af det norske Venstre, landbrugsminister Lars Sponheim, pegede tilsvarende på et skift, sammenhængende med partiets regeringsdeltagelse:

- "Det har betydet, at den naturlige liberale "snillisme" er forsvundet hos os. Vi har været nødt til at gå foran i spørgsmål om kampen mod terrorismen og har måttet være "tough on crime", når det har været nødvendigt. Jeg vil sige, at vi har taget "fastere i hånden" mod fundamentalister".

HJN: "Også med hensyn til kvinders stilling?"

Lars Sponheim: "Ja, vældig stærkt... På den ene side så er de helt indvandrerfjendtlige synspunkter væk fra den norske debat. På den anden side så har selv de mest liberale partier – og det er SV og Venstre – sat en grænse i den anden ende og har sagt, at vi sætter strenge krav, og at vi ikke vil have turist-asylsøgere fra Østeuropa. Det er slut med at være "dumsnill", og det har vi været i en periode for fire-fem år siden". (Samtale med mig 21.8.2002).

Det var ikke tilfældigt, at Lars Sponheim talte om at være "tough on crime" og afviste "turist-asylsøgere" fra Østeuropa, for helt tilbage til sommeren 2000 synes Norge at have haft den samme debat som Danmark om kriminelle asylsøgere, der brugte asylcentre som basis for deres togter.

Den største forskel til Danmark synes at være de mindre skarpt optrukne skillelinjer, hvor Fremskrittspartiet søger en mere mild kurs end Dansk Folkeparti⁵³, mens modsat de partier, der er mest liberale i flygtninge- og asylopolitik, også siger stop og "setter ner foten". Derimod er det svært at se den helt store forskel i debattens omfang og indhold. Det er i vort materiale i meget stort omfang de samme temaer, der berøres.

Den holdningsbaserede virkelighed?

Oversigten rejser et basalt spørgsmål:

- Er det "fakta", der bestemmer meninger?
eller
- Er det meninger, der bestemmer "fakta"?

I figur 1 var udgangspunktet "den danske virkelighed". Der var normative filtre undervejs, men pilene nede fra "den danske virkelighed" dannede i sidste ende grundlag for "meninger om Danmark".

Imidlertid tyder analysen af materialet på, at dette er at underspille betydningen af normerne:

- Når det er "subtil racisme" (EUMC) at inddrage, at indvandringen kan være for eksempel en økonomisk belastning for værtslandet.
- Når man ikke vil have en debat om problemer med indvandring og flygtninge (Helle Klein).
- Når det er "forfærdeligt" at tale om kriminalitet blandt indvandrere (Mona Sahlin og Aftonbladet),

betyder det ikke blot, at medierne viser ”pæne holdninger” over for indvandrerne. Det betyder også, at kun den ene side af virkeligheden bliver belyst – hvor det så ikke engang altid ville være så forfærdeligt for de ”pæne holdninger” også at se på den anden side: I sagen om de kriminelle asylsøgere drejede det sig som nævnt om en lille hård kerne fra Østeuropa, der slet ikke lignede de normale asylsøgere.

Et ønske om alene at vise ”pæne holdninger” er formentlig uholdbart, for det er urealistisk at ville integrere store grupper uden, at der kommer problemer – på begge sider og ikke blot på den ene.

I spørgsmålet om ”kvindens stilling i indvandermiljøer” er modstanden mod at tale om problemerne da også brudt sammen. Da Karen Jespersen pegede på problemerne i eftersommeren 2000, blev det i tysk presse afvist med et udråbstegn. Men i forsommeren 2001 sagde Mona Sahlin, at her gjaldt svenske værdier, og de skulle *tvinges* ind. Og første halvår 2002 satte Sosialistisk Venstreparti i Norge foden i: Den tolerance, man viste, skulle vises igen.

Hertil kommer et problem for den demokratiske debat: Det er bedst for de ”pæne holdninger”, at man tier stille. Men ”dumsnillisme” ødelægger enhver nuanceret debat af de problemer, der uundgåeligt vil være der. Og så betyder den uundgåeligt kritik af dem, der ikke er ”dumsnille”.

Først og fremmest giver normer om, hvad der bør siges og skrives – og om, hvad der ikke bør komme frem – i midlertid et skævt billede af virkeligheden, og det rammer beskrivelserne af den danske virkelighed, for den danske debat respekterer ikke sådanne normer.

Stadig er der et afvejningsspørgsmål. Der er i artiklen nævnt en række eksempler på ganske stærke karakteristikker af danskerne og den danske politiske debat som ”fremmedfjendsk”, men også eksempler på neutrale artikler og på artikler, der peger på splid mellem danskere. Dermed kommer resultatet til at afhænge af vægten mellem de forskellige typer af beskrivelser.

Et enkelt numerisk kriterium er der ikke, så meget mindre som en enkelt skarp artikel kan veje langt tungere end ti neutrale. Men ud fra det fundne materiale synes der at være et skel i tid og et skel mellem lande.

Frem til valgkampen synes medierne først og fremmest at have givet et billede af danskerne og den danske debat som ”fremmedfjendsk” til (dele af) den svenske og tyske offentlighed, men ikke til ”udlandet” generelt. Fra og med valgkampen 2001 bliver sådanne billeder så udbredte og ofte også skarpe i formuleringerne, at den udenlandske presse klart må opfattes som en faktor bag opfattelserne af danskerne som ”fremmedfjendske”. Uanset periode refererer mange af beskrivelserne til danske forhold, men hvilke forhold? Man kan i alle lande finde eksempler på alt, men her betyder blandt andet selektivi-

teten i udvalget af det, der formidles, og den ofte manglende differentiering, at medierne har haft en selvstændig rolle, der ikke blot kan reduceres til, at de skriver om ”den danske virkelighed”. *Det gør de nok, men ikke hele virkeligheden.*

Noter

¹ Ved aviser er dateringen på hjemmesiderne normalt datoen for den trykte udgave, men kan være tidspunktet, hvor artiklen er lagt på nettet – ved morgenaviser således aftenen i forvejen.

² Jasper von Altenbochum: ”Haiders Thesen in Dänemarks Regierungspolitik”. Frankfurter Allgemeine Zeitung 15.2.2000.

³ Lars Klint: ”Ett nytt sätt att se på Danmark”. Expressen 17.2.2000.

⁴ Lasse Dude: ”Die Bayern des Norden”. Die Woche 25.2.2000.

⁵ Thomas Borchert: ”Österreich als Negativbeispiel”. Der Standard (Wien) 20.11.2001.

⁶ Dagsavisen 13.11.2001.

⁷ Anders Westgårdh: ”Någonting är ruttet i staten Danmark”. Aftenbladet 23.11.2001.

⁸ Stephen Smith: ”Copenhagen flirts with fascism”. Guardian 5.6.2001. Nazismens fremmarch var på ingen måde gradvis, men en eksplosion. Fra 2,7 procent af stemmerne ved rigsdagsvalget i 1928 steg NSDAP til 18,3 procent i 1930 og igen til 37,5 procent i juli 1932.

⁹ Her citeret efter Frede Vestergaard: ”Pip fra Sverige”. Weekendavisen 25.-31.7.2003.

¹⁰ Politiken 22.11.2002.

¹¹ Mogensen, Gunnar Viby & P.C. Matthiessen (red.) (2002): *Indvandrerne og arbejdsmarkedet*. København: Spektrum: Tabel 1.10.

¹² OECD 2003: 66-67 (specielt table 17).

¹³ Lars Klint: ”Hur slipper man otäcka flyktingar?”. Expressen 31.8.2000.

¹⁴ Omtalen bygger på Hannes Gamillscheg: ”Hässliche Töne in Dänemark”. Frankfurter Rundschau 20.9.2000. Se også ”In Dänemark schlagen die Sozialdemokraten hässliche Töne an”. Die Presse 21.9.2000.

¹⁵ ECRI – Den Europæiske Kommission mod Racisme og Intolerance (2001): *Anden rapport om Danmark*. Strasbourg: Europarådet.

¹⁶ Lars Bille (2001): *Fra valgkamp til valgkamp. Dansk partipolitik 1998-2001*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag:76.

¹⁷ TT-Ritzau: ”Danmark: Invandring berikande och oroande”. Expressen (S) 27.12.2000.

- ¹⁸ Ole Martin Larsen: "Mer tolerante enn politikerne tror". Aftenposten 10.2.2001.
- ¹⁹ Tone Tveøy: "Mindre fordommer mot innvandrere". Aftenposten 17.2.2001.
- ²⁰ Jan-Olof Bengtsson: "Kan vi lita på de röda och vita?". Expressen 31.1.2002.
- ²¹ Ewa Svensson: "Rasismen har blivit rumsren". Dagens Nyheter 5.4.2001.
- ²² Erik Sagflaat: "Gjørmeslag i dansk valgkamp". Dagsavisen 4.11.2001.
- ²³ Matilda Hansson: "Vissna eller färska rosor för danskerna". Sydsvenska Dagbladet 19.11.2001.
- ²⁴ Hanne Kjöllér: "Liberaler som sålt ut liberalismen". Dagens Nyheter 16.11.2001.
- ²⁵ Hanne Kjöllér: "Liberalism på danska". Dagens Nyheter 17.11.2001.
- ²⁶ Av: "Danska skallar". Expressen 18.11.2001.
- ²⁷ Tron Strand: "Den grimme valgkamp". Bergens Tiden 20.11.2001.
- ²⁸ Mauricio Rojas er valgt på Folkpartiets liste og er med i partiets gruppe i Riksdagen uden at være medlem af partiet. Det sidste er helt enestående. Uanset det manglende partimedlemskab tildeles han en afgørende rolle ved udarbejdelsen af Folkpartiets udlændingeprogram. Mauricio Rojas er tilknyttet den liberale tænketank Timbro og har også samarbejdet med Moderaterna.
- ²⁹ Per Michael Jespersen: "Jeres debatform giver mig kvalme". Politiken 10.11.2001.
- ³⁰ "Suzanne Brögger om sina landsmän, exklusivt för Expressen: "Så rika och så rädda". Expressen 7.2.2002.
- ³¹ Jimmy van der Brugge og Henning Voss: "Mediernes dagsorden" og Jørgen Goul Andersen: "Vælgernes nye politiske dagsorden", begge i Jørgen Goul Andersen og Ole Borre (red.) 2003: "Politisk Forandring". Aarhus: Systime, hhv. side 125 og 139.
- ³² Erik Holstein (2002). Det frontale kultursammenstød. København: Aschehoug:16-17.
- ³³ EUMC (2001): *Diversity and equality for Europe. Annual Report 2000*. Vienna: EUMC: 51.
- ³⁴ Hans Jørgen Nielsen: "Are Danes less tolerant of foreigners than other People?". *News from the Rockwool Foundation Research Unit*. March 22: 3-11.
- ³⁵ Søren Pedersen, Helle Cwarzko Jensen og Gunnar Viby Mogensen i *Nyhedsbrev fra Rockwool Fondens Forskningsenhed* juni 2002, oktober 2002 og december 2002. For Norge: Blom, Svein & Benedicte Lie (2002): *Holdning til innvandrere og innvandring. Spørsmål i SSB's Omnibus i august-september 2002*:20.
- ³⁶ Lund, Anker Brink; Nielsen, Anders Hvass og Vestergaard, Sys Christina (2002). *Etniske minoriteter i dansk journalistik*. Odense: Institut for Journalistik, Syddansk Universitet i samarbejde med Nævnet for Etnisk Ligestilling:2.
- ³⁷ Agenda 26.5.2002. Direkte udskrifter.
- ³⁸ Yrsa Stenius: "Det är svårt att ta emot främlingar". Aftonbladet 28.5.2000.
- ³⁹ "Stärk inte rasistiska fördomar, Brå!". Aftonbladet 29.6.2002.
- ⁴⁰ "P1 Granskar. Svensk Integration". 7.4.2002. Direkte udskrift.
- ⁴¹ Petter Bechmann: "Vi har svikit invandrarflickorna". Dagens Nyheter 8.6.2001.
- ⁴² Samtale med mig 26.9.2002.
- ⁴³ Inger Rene m.fl.: "Forslag til beslut". Sveriges Riksdag 17.10.2002.
- ⁴⁴ Hugo Müller-Vogg: "Was im Wahlkampf alles Tabu bleiben muss". Die Welt 11.11.2001.
- ⁴⁵ Jens Meyer-Wellmann: "Zuwanderung – Kritik an Schill und Fischer". Hamburger Abendblatt 22.5.2002.
- ⁴⁶ "Süssmuth rüffelt die eigenen Reihen". Spiegel-Online 4.4.2002.
- ⁴⁷ Per Egil Hegge: "Mediernes Innvandrarproblem". Aftenposten 20.10.2003.
- ⁴⁸ Rehman, Shabana (2002): "Nå". Oslo: Cappelen. 2002: 12. Oprindeligt Verdens Gang 8.3.2000.
- ⁴⁹ Unni Wikan (2002): *Generous Betrayal. Politics of Culture in the New Europe*. Chicago: The University of Chicago Press 2002.
- ⁵⁰ Olga Stokke: "Slår hardt ned på meningsterror". Aftenposten 31.1.2002.
- ⁵¹ NTB: "Ikke plass til snillisme i integreringsarbeidet". Aftenposten 21.2.2003.
- ⁵² Solveig Ruud: "Tøffere SV-Krav til innvandrere". Aftenposten 18.3.2002.
- ⁵³ Fremskrittspartiet ser da også Venstre og ikke Dansk Folkeparti som det nærmeste parti i Danmark. (Samtale med Fremskrittspartiets næstleder Siv Jensen til dette projekt. 21.8.2001).

Rockwool Fondens Forskningsenheds bøger fra projektet **INDVANDRERNE OG DERES LEEVILKÅR**

Indvandringen til Danmark. Internationale og nationale perspektiver

Af David Coleman og Eskil Wadensjö med bidrag af Bent Jensen og Søren Pedersen. 1999 (Spektrum. København)

Immigration to Denmark. International and national perspectives

Af David Coleman og Eskil Wadensjö med bidrag af Bent Jensen og Søren Pedersen. 1999 (Aarhus Universitetsforlag)

Mislykket integration? Indvandrernes møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet

Af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen. Med kommentarer og vurderinger af Marianne Jelled. 2000 (Spektrum. København)

Integration i Danmark omkring årtusindskiftet. Indvandrernes møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet

Redigeret af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen med bidrag af Olaf Ingerslev, Claus Larsen, Hans Jørgen Nielsen, Niels-Kenneth Nielsen, Søren Pedersen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö. 2000 (Aarhus Universitetsforlag)

De fremmede i dansk avisdebat fra 1970'erne til 1990'erne

Af Bent Jensen. 2000 (Spektrum. København)

The integration of non-western immigrants in a Scandinavian labour market: The Danish experience

Af Marie Louise Schultz-Nielsen. Med bidrag af Olaf Ingerslev, Claus Larsen, Gunnar Viby Mogensen, Niels-Kenneth Nielsen, Søren Pedersen og Eskil Wadensjö. 2001 (Danmarks Statistik. København)

Foreigners in the Danish newspaper debate from the 1870s to the 1990s

Af Bent Jensen. 2001 (Danmarks Statistik. København)

Immigration and the public sector in Denmark

Af Eskil Wadensjö og Helena Orrje. 2002 (Aarhus Universitetsforlag)

Hvordan har indvandrerne det? Indvandrernes levevilkår og integration på det danske arbejdsmarked

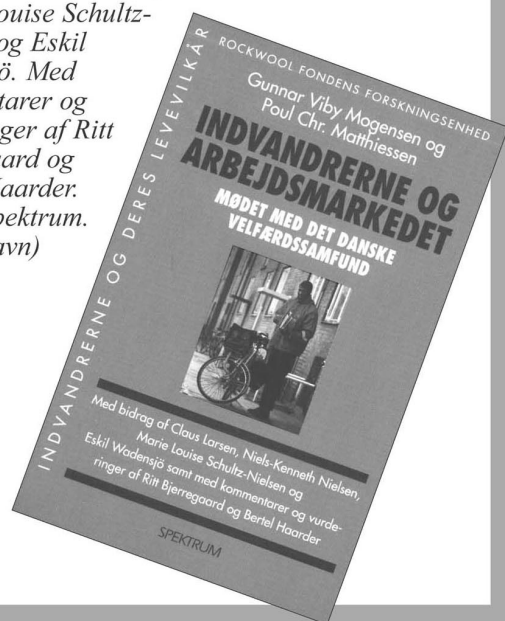
Af Bent Jensen. 2002 (Spektrum. København)

Social Security Benefits in Denmark and Germany – with a Focus on Access Conditions for Refugees and Immigrants

Af Hans Hansen, Helle Jensen, Claus Larsen og Niels-Kenneth Nielsen. 2002 (Danmarks Statistik. København)

Indvandrerne og arbejdsmarkedet

Af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen. Med bidrag af Claus Larsen, Niels-Kenneth Nielsen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö. Med kommentarer og vurderinger af Ritt Bjerregaard og Bertel Haarder. 2002 (Spektrum. København)

Indvandringens betydning for den offentlige økonomi

Af forskningsleder Lars Haagen Pedersen, Danish Rational Economic Agents Model, DREAM⁽¹⁾

I en interessant artikel i "Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed", juni 2003 analyserer Daniel le Maire og Christian Scheuer (herefter M&S) indvandringens betydning for den offentlige økonomi. Artiklen diskuterer, hvor stor en skattestigning, der skal til, for at den offentlige sektor kan finansiere de forventede fremtidige offentlige udgifter. Endvidere analyseres specielt, hvordan denne skattestigning påvirkes, hvis den fremtidige indvandring øges.

Artiklen kan ses som en diskussion af DREAMs rapport til Tænketanken (jf. Pedersen (2002)), og artiklens resultater sættes også i forhold til rapportens resultater. Hovedresultaterne i DREAMs rapport til Tænketanken er:

- Der er meget betydelige effekter på den offentlige sektors økonomi af en forbedret integration, der får indvandrere i beskæftigelse og dermed væk fra offentlig forsørgelse.
- Der er store effekter på befolkningsudviklingen af at reducere antallet af indvandrere, men effekterne på den offentlige sektors økonomi er ganske begrænsede.

M&S's artikel har blandt andet til formål at diskutere det sidste hovedresultat. Grundsynspunktet er, at DREAMs forudsætninger om indvandrernes og deres efterkommeres adfærd kan siges at være (for) optimistiske. Artiklen ændrer forudsætningerne og ser på, hvordan det påvirker resultaterne.

Diskussionen af DREAMs forudsætninger ligger i forlængelse af Eskil Wadensjös anmeldelse af DREAMs og

Tænketankens rapport (2002) i "Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed", december 2002.

DREAM har i forbindelse med den seneste rapport fra juni (jf. Pedersen, Knudsen & Madsen (2003)) blandt andet undersøgt, i hvilket omfang de punkter, som tages op i de to nævnte artikler fra Rockwool Fondens Forskningsenhed, har betydning for DREAMs resultater. Denne artikel sammenligner resultaterne fra DREAMs seneste analyse med resultaterne i artiklen fra M&S.

Effekten af forøget indvandring i DREAM

En øget indvandring påvirker både de offentlige udgifter og de offentlige indtægter. Nettoeffekten på det offentlige budget kan måles på flere forskellige måder, og resultatet vil afhænge af dette. I DREAMs og i M&S's artikel anvendes principielt samme metode, og resultaterne er derfor sammenlignelige. Det antages begge steder, at indvandringen vokser med 5.000 personer om året. Der ses begge steder både på en stigning, som er sammensat af lige mange personer fra mere og mindre udviklede lande og en stigning, som udelukkende består af indvandrere fra mindre udviklede lande. M&S anvender befolkningsdata fra DREAM, så påvirkningen af befolkningen er under alle omstændigheder den samme i de to analyser. Med udgangspunkt i den ændrede befolkningsudvikling beregnes effekten på de offentlige udgifter og indtægter i fremtiden. Herefter beregnes, hvor stor en permanent stramning, der skal til for at finansiere de fremtidige merudgifter, der er forbundet med den ændrede befolkningsudvikling i hvert af de to tilfælde.

Resultaterne af de to forskellige stigninger i indvandringen er med DREAMs almindelige forudsætninger, at:

- En merindvandring på 5.000 personer om året fra både mere og mindre udviklede lande vil stort set betyde, at udgifter og indtægter til den offentlige sektor stiger lige meget, og at der derfor kun er behov for en ekstra permanent stramning af finanspolitikken på 0,02 procent af BNP, der svarer til 0,4 mia. kr. i år 2006. Resultatet svarer til resultatet i DREAMs rapport til Tænketanken.
- En merindvandring på 5.000 personer om året fra mindre udviklede lande vil betyde, at der er behov for en ekstra permanent stramning af finanspolitikken på 0,16 procent af BNP, der svarer til 2,4 mia. kr. i år 2006. Også dette resultat er på linie med resultatet i DREAMs rapport til Tænketanken.

En merindvandring på 5.000 ekstra personer om året fra både mere og mindre udviklede lande fører til en betydelig vækst i befolkningen. På langt sigt (efter 75 år) er befolkningen vokset med 5,8 procent eller 328.000 personer. Hvis merindvandringen udelukkende består af personer fra mindre udviklede lande, er den tilsvarende stigning i befolkningen som følge af en højere fertilitet i

denne gruppe 8,7 procent eller 493.000 personer. På denne baggrund er der derfor tale om en meget begrænset stigning i den nødvendige stramning af finanspolitikken.

Det er veldokumenteret (jf. f.eks. Wadensjö & Orrje (2002) eller DREAMs rapporter), at i forhold til den resterende befolkning har indvandrere en lavere beskæftigelsesgrad, en lavere løn og derfor lavere skattebetalinger. Samtidig har indvandrere et højere træk på offentlige overførselsindkomster end den resterende befolkning. Derfor kan det umiddelbart undre, at der ikke er større nettoudgifter for den offentlige sektor ved en så betydelig ekstra indvandring. Resultatet er dog i god overensstemmelse med den teoretiske litteratur, jf. Razin & Sadka (1999). Forklaringen på, at udgifterne er begrænsede, skal findes dels i aldersfordelingen blandt indvandrere, dels i den måde, som velfærdssamfundet er indrettet på.

Indretningen af velfærdssamfundet betyder, at hovedreglen er, at personer i den erhvervsaktive alder via skatterne betaler til dem, der på samme tidspunkt er unge og specielt til dem, der er gamle. Populært sagt betyder indretningen af folkepensionen som en pension, der løbende finansieres via skatteopkrævningen, og de offentlige serviceydelser, der ligeledes finansieres af de løbende skattebetalinger, at hver generation via skatten betaler for sin forældregeneration²⁾.

Denne "kontrakt" mellem generationerne i Danmark betyder, at kravet til, hvad indvandrere skal betale til den offentlige sektor, for at denne ikke skal have underskud på indvandringen, er mindre end for befolkningsgrupper, hvor forældregenerationen opholder sig i Danmark.

På indvandringstidspunktet er indvandrere i gennemsnit ca. midt i tyverne (jf. Stephensen & Pedersen (2002)). Da generationen af indvandrere populært sagt ikke har deres forældregeneration med, betyder det, at hvis indvandrere kan finansiere de offentlige udgifter til dem selv og deres børn, vil den offentlige sektor ikke få øget underskud, mens de er i den erhvervsaktive alder. Den nødvendige nettobetaling til den offentlige sektor er meget lavere, end hvis indvandrere også skulle have betalt til en forældregeneration. Når indvandrere selv bliver pensionister, er kravet, at nettobetalingerne til det offentlige fra deres børn (efterkommerne) er tilstrækkelige til at finansiere pensioner og offentlige serviceydelser. Efterkommernes pension skal kunne finansieres af deres børn osv. På den måde bliver finansieringen af pensionerne hele tiden skubbet en generation frem.

Konklusionen er, at selvom der er negative nettobetaling fra indvandrere til den offentlige sektor, når der måles over hele indvandrernes livsforløb, så kan indvandringen godt give anledning til en positiv effekt på de offentlige finanser, fordi folkepensionsudbetalingerne og de offentlige serviceydelser betales af den efterfølgende generation.

Kravet til indvandrernes nettoindbetalinger er lavere end de tilsvarende betalinger for ikke-indvandrere, fordi ind-

vandrerne ikke skal finansiere forældregenerationens pension via skattebetalingen. Hvis den offentlige sektors underskud ikke skal stige ved indvandringen, må de efterfølgende generationers skattebetalinger være i stand til at finansiere såvel forældregenerationens folkepension og deres egne børns offentlige serviceydelser. Det er tilfældet, hvis indvandrere (og efterkommerne) får tilstrækkeligt mange børn til, at de ikke giver anledning til et forøget aldringsproblem, og hvis efterkommerne bliver tilstrækkeligt integrerede.

Med forudsætningerne i DREAM gælder, at hvis indvandringen består af personer fra både mere og mindre udviklede lande, er disse forudsætninger tæt på at være opfyldt.

Sammenligning af resultaterne i DREAM og i M&S

M&S finder, at den samme forøgelse af indvandringen fra både mere og mindre udviklede lande vil betyde en stigning i den nødvendige årlige stramning i finanspolitikken på 3,1 mia. kr. (målt i faste priser og korregeret for vækst)³⁾.

Hvis merindvandringen antages udelukkende at komme fra mindre udviklede lande, finder M&S, at den nødvendige årlige ekstra stramning i finanspolitikken er på 6,7 mia. kr.

Selvom disse tal er større end DREAMs, er de fortsat ret begrænsede, når de sættes i forhold til den ændring i befolkningen, som merindvandringen på 5.000 personer om året leder til.

M&S tilskriver forskellen mellem deres og DREAMs resultater, at DREAMs antagelser i rapporten til Tænketa-ken er mere optimistiske end deres egne. Specielt nævner de tre forudsætninger:

- 1) Indvandrere må forventes i gennemsnit at have en lavere uddannelse end danskere og dermed lavere lønninger over livsforløbet end danskere. I DREAMs rapport til Tænketa-ken er der set bort fra dette.
- 2) Den nuværende ledighed for indvandrere er væsentlig højere end for danskere (20,1 procent for indvandrere fra mindre udviklede lande, 9,3 procent for indvandrere fra mere udviklede lande og 4,9 procent for den resterende del af befolkningen i år 2000). M&S antager, at denne forskel fastholdes, og at strukturledigheden derfor er voksende, når indvandrernes andel af arbejdsstyrken stiger med tiden. I DREAM antages derimod, at strukturledigheden er uændret, hvilket svarer til, at ledighedsforskellene mellem befolkningsgrupperne aftager.
- 3) Der er i dag stort set ingen efterkommere fra mindre udviklede lande, der er mere end 25 år. Det er derfor ekstraordinært vanskeligt at skønne over, hvilken adfærd denne gruppe vil have i fremtiden. I DREAM antages, at efterkommere fra mindre udviklede lande (over 25 år) vil have en adfærd, der svarer til efter-

kommere fra mere udviklede lande. M&S antager, at efterkommernes adfærd fremkommer som et gennemsnit af danskeres og de respektive indvandrergrupperes adfærd.

Den første af de tre diskuterende forudsætninger er indarbejdet i DREAMs seneste generelle fremskrivning. Den ovenfor angivne effekt på de offentlige finanser inkluderer således, at indvandrerne har en lavere løn og en langsommere lønstigningstakt over livet end den resterende befolkning.

Vedrørende de to øvrige forudsætninger er det i DREAMs rapport undersøgt, hvordan en ændring på disse områder påvirker resultatet.

Det antages i den alternative formulering, at der er tre segmenterede arbejdsmarkeder (et for hver af de to indvandrergrupper og et for resten af befolkningen), og at strukturledigheden på hvert af disse arbejdsmarkeder afspejler den nuværende forskel i ledigheden. Da ledigheden er bestemt som et resultat i modellen, er der dog en tendens til, at ledigheden falder lidt for alle tre grupper, fordi udbuddet af arbejdskraft falder mere end efterspørgslen.

For efterkommere fra mindre udviklede lande antages alternativt, at den procentvise stigning i arbejdsmarkeds-tilknytningen fra indvandrer- til efterkommergenerationen er den samme som for efterkommere fra mere udviklede lande. Denne antagelse giver formentlig en adfærd, som er mindre optimistisk end den af M&S anvendte.

Betragtes en årlig merindvandring på 5.000 personer fra både mere og mindre udviklede lande, fås med disse antagelser, at finanspolitikken årligt skal strammes med 0,09 procent af BNP, hvilket svarer til 1,2 mia. kr. i år 2006. Det svarer til en forværring på 0,8 mia. kr. i forhold til effekten målt ved DREAMs standardforudsætninger.

Tilsvarende betyder en årlig merindvandring på 5.000 personer fra mindre udviklede lande med disse forudsætninger, at finanspolitikken skal strammes med 0,29 procent af BNP, hvilket svarer til 4,1 mia. kr. i 2006. Det svarer til en forværring på 1,7 mia. kr. målt i forhold til effekten givet DREAMs standardforudsætninger.

Det er således mindre end halvdelen af forskellen mellem DREAMs og M&S's resultater, der kan forklares ved de nævnte forskelle i adfærden. Hovedparten af forskellen skyldes metodeforskelle, som diskuteres efterfølgende.

DREAM opfatter de alternative forudsætninger vedrørende ledighed og efterkommernes erhvervstilknytning som relativt pessimistiske og de ovenfor beregnede effekter som en slags risikoscenarier.

Den fremtidige erhvervstilknytning for efterkommere fra mindre udviklede lande er meget usikker, fordi der endnu ikke er personer fra denne gruppe, der er tilstrækkeligt gamle. Når den alternative forudsætning alligevel vurderes

som pessimistisk, skyldes det, at forudsætningen betyder, at efterkommere fra mindre udviklede lande får en "unormal" aldersfordeling af erhvervstilknytningen over livet. Normalt er erhvervstilknytningen voksende med alderen, frem til personen er i midten af trediverne. Fra denne alder og frem til midten/slutningen af halvtredssårsalderen er erhvervsfrekvensen på sit højeste, mens den aftager forholdsvis hurtigt med alderen efter dette tidspunkt i livet.

Med den alternative forudsætning får efterkommere fra mindre udviklede lande en aldersbetinget erhvervstilknytning, der er højest i slutningen af tyverne (hvor erhvervsfrekvenserne er baseret på de aktuelle observationer), hvorefter den falder til et lavere niveau for midaldrende (hvor frekvensen er baseret på forudsætningerne). Se Pedersen, Knudsen & Madsen (2003).

Den fremtidige merledighed blandt indvandrere er selvfølgelig også et meget usikkert punkt. Også her kan man argumentere for, at en fastholdelse af den nuværende merledighed er en pessimistisk forudsætning. Dette baseres på, at Danmark er et forholdsvis nyt indvandringsland (der har været positiv nettoindvandring i ca. 30 år), og indvandrernes andel af arbejdsstyrken er forholdsvis lille.

I fremtiden vil indvandrernes andel af arbejdsstyrken i Danmark være voksende, der vil være en længere tradition for at have indvandrere på arbejdsmarkedet, og samtidig forventes det, at presset på arbejdsmarkedet stiger som følge af den faldende arbejdsstyrke kombineret med en forøget efterspørgsel efter arbejdskraft til de offentlige serviceydelser til især den ældre del af befolkningen. Da indvandreres ledighed har tendens til at være mere følsom over for ændringer på arbejdsmarkedet, synes der derfor at være grund til at forvente en faldende merledighed blandt indvandrere.

Diskussion af metoden i M&S

Som M&S påpeger, er der selvfølgelig den grundlæggende forskel på DREAMs og M&S's metode, at DREAM er en fuld økonomisk model, hvor personer og virksomheder i økonomien handler efter de priser og indkomster, der er i økonomien på et givet tidspunkt. M&S's analyse er derimod baseret på et såkaldt befolknings- eller generationsregnskab, hvor specielt de offentlige indtægter behandles anderledes end i DREAM. M&S laver en hel række korrektioner til generationsregnskabet, som i betydeligt omfang kompenserer de mekaniske principper og øger sammenligneligheden med DREAM.

M&S's metode indebærer derudover, at offentlige indtægter og udgifter mekanisk fordeles efter alder og befolkningsgrupper. For hver befolkningsgruppe findes her efter de offentlige nettoudgifter. En meget betydelig del af forskellen mellem resultaterne i DREAM og hos M&S kan formentlig forklares ud fra den måde, som M&S danner de aldersfordelte nettoudgifter.

Den grundlæggende overvejelse bag dannelsen af de aldersfordelte nettoudgifter er, om de udgifter og indtægter, der indgår i det anvendte nettoudgiftsbegreb, kan forventes at ændres med befolkningens størrelse og den heraf følgende ændring i den økonomiske aktivitet.

M&S undlader at medregne visse af de indirekte skatter og visse offentlige udgifter (ca. 30 procent af begge poster, hvilket betyder, at der ses bort fra flere indtægter end udgifter). Det er en afvigelse fra tidligere opgørelser fra Rockwool Fondens Forskningsenhed, jf. f.eks. Wadensjö & Orrje (2002), der fordeler stort set alle offentlige indtægter, men ser bort fra en del af de offentlige udgifter.

Synspunktet, der ligger bag fordelingen i DREAM, er, at principielt alle udgifter og indtægter varierer med befolkningens størrelse. Dette gælder så meget desto mere, fordi de befolkningsændringer, der gennemføres i analyserne, er store. Det kan dog argumenteres, at visse offentlige udgifter kan betragtes som faste, dvs. uafhængige af befolkningens og den økonomiske aktivitets størrelse, hvis analysen kun betragter mindre ændringer i befolkningen.

Det er imidlertid ikke tilfældet med offentlige indtægter. Samtlige offentlige indtægter afhænger af den økonomiske aktivitet og befolkningens størrelse⁴⁾. Øget indvandring vil betyde øget aktivitet og dermed også øgede indirekte (omsætningsafhængige) skatter betalt af virksomhederne samt øgede selskabsskatter. Det bemærkes, at denne effekt automatisk medregnes i DREAM, fordi det er en fuld økonomisk model.

De foretagne afgrænsninger i M&S af hvilke offentlige indtægter og udgifter, der medtages, giver således anledning til, at der kommer skævhed i resultaterne, som kan være af betydelig størrelse.

Konklusion

Denne artikel har været koncentreret om at beskrive forskelle i antagelser og metode, der kan forklare forskelle mellem DREAMs og M&S's resultater. Det skal dog ikke overskygge det faktum, at størrelsesforholdet i de opnåede effekter er sammenlignelige, selvom M&S systematisk når til det resultat, at den nødvendige stramning i finanspolitikken er større, end den DREAM når frem til.

De sammenlignelige størrelsesforhold er i sig selv et vigtigt resultat, når det tages i betragtning, at såvel datagrundlag som metode er forskellig i de to undersøgelser. I DREAM ser vi frem til, at diskussioner med Rockwool Fondens Forskningsenhed om såvel data som metode også i fremtiden kan være til gensidig gavn og generelt bidrage til at forbedre kvaliteten af analyserne af indvandringen og dennes betydning for dansk økonomi.

Referencer

le Maire, D. & C. Scheuer (2003a): "Indvandringen og den finanspolitiske holdbarhed", *Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed*, juni 2003.

le Maire, D. & C. Scheuer (2003b): "Indvandringens betydning for den finanspolitiske holdbarhed", *Teknisk note 8 fra Rockwool Fondens Forskningsenhed*, juni 2003.

Pedersen, L. H. (2002): "Befolkningsudvikling, integration og økonomisk politik", Danish Rational Economic Agents Model, DREAM, Schultz Information.

Pedersen, L. H., M. B. Knudsen & A. D. Madsen (2003): "Indvandrere, offentlige udgifter og finanspolitisk holdbarhed", Foreløbig Rapport, juni 2003. Kan downloades fra www.dreammodel.dk.

Razin, A. & E. Sadka (1999): "Migration and Pension with International Capital Mobility", *Journal of Public Economics* vol. 74, 141-150.

Stephensen, P. & L. H. Pedersen (2002): "DREAMs disaggregerede befolkningsprognose frem til 2100". Dokumentation, DREAM. Kan downloades fra www.dreammodel.dk.

Wadensjö, E. (2002): "Bogameldelse: Indvandring, integration og samfundsøkonomi. Tænk tanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark", *Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed*, december 2002.

Wadensjö, E. & H. Orrje (2002): "Immigration and the Public Sector in Denmark", Rockwool Fondens Forskningsenhed, Aarhus Universitetsforlag.

Noter

- ¹⁾ Artiklen er modtaget den 3.9.2003. Synspunkter, der udtrykkes i artiklen, er alene forfatterens.
- ²⁾ I engelsksproget litteratur kaldes et pensionssystem som folkepensionen for et "pay-as-you-go" pensionssystem i modsætning til et opsparingsbaseret system (som arbejdsmarkedspensionerne), hvor den enkeltes udbetaling afhænger af, hvor meget han eller hun har indbetalt.
- ³⁾ I DREAM er den nødvendige stramning beregnet som en konstant andel af BNP. Det svarer omtrent, men ikke helt, til at korrigere for en konstant underliggende vækst, som det er gjort i M&S.
- ⁴⁾ Det gælder også for ejendoms- og grundskatter, som afhænger af prisen på jord og fast ejendom, som igen afhænger af aktiviteten i økonomien.

Anmeldelse

Ottar Brox, Tore Lindbekk og Sigurd Skirbekk (red.):

Gode formål – gale følger?

Af souschef Bent Jensen, Rockwool Fondens Forskningsenhed

Med antologien *Gode formål – gale følger?* søger en gruppe forskere og praktikere at sætte et kritisk lys på norsk indvandringspolitik i bred forstand. Denne politik har, som forfatterne ser det, inden for rammerne af en universel velfærdsstat været præget af gode viljer, uangribelige mål og en ofte rigelig ressourceallokering – men alt dette er ikke nødvendigvis nok: Gode hensigter kan – hvis ikke politikken er velfunderet – føre til ”et hardt, kaldt og konfliktfyldt samfunn som utilsiktet konsekvens”. Bogen kan herved indskrives i den nyere kritiske tradition i norsk indvandrerlitteratur, der ofte behandler især det offentlige og de offentligt ansatte sagsbehandlers forhold til ikke-vestlige indvandrere. Tematisk er bogen inddelt i fire dele om arbejdsmarkedet, indvandrerkriminalitet, integration i bred forstand samt medienes dækning af de fremmede.

Arbejdsmarkedet

Journalisten Hege Storhaug, som har boet i Pakistan, og i dag har et større forfatterskab om kvinde- og menneskerettigheder bag sig, sammenligner i ”Fra turistvisum til ekteskapsvisum” indvandringspolitikken omkring 1970, da de første pakistanere kom til landet, med dagens politik. Gennemgangen af situationen i 1970 bliver til et opgør med en fremherskende antagelse om, at pakistanerne aktivt blev rekrutteret af et arbejdskrafthungrende erhvervsliv. Storhaug argumenterer tværtimod, at pakistanerne på eget initiativ kom til landet på turistvisa, og at erhvervslivet førte en tilbagetrukket rolle.

Hendes konklusion er, at hverken pakistanerne eller myndighederne dengang havde noget at skamme sig over: Pakistanerne forfulgte via deres jobsøgning helt forståelige mål om økonomisk og social fremgang. Myndighederne gjorde så måske nok den fejl, at de ikke sendte de subsistensløse pakistanere ud af landet igen, sådan som udlændingeloven krævede det. Til deres undskyldning tjener i midlertid, at de ikke vidste, hvilke kræfter de stod overfor.

Helt anderledes problematisk er, mener Hege Storhaug, myndighedernes ageren i dag, og det samme gælder lederen af de etniske minoriteter. Fællesnævneren er tilslutningen til *familiesammenføring*, som kommer til at fungere dels som kanal for en meget betydende del af indvandringen, dels som ekstremt kvindeundertrykkende.

Som journalist har Storhaug dækket nogle af de første sager, hvor unge kvinder brød ud af tvangsægteskaber. Selv har hun til gode at møde nogle af disse kvinder, der efter ægteskabets opløsning ikke lider af omfattende posttraumatiske lidelser. Når indvandrerpolitikere alligevel undgår at tage tvangsægteskabet op i den politiske debat, skyldes det, at de er bange for, at det vil føre til krav om begrænsninger i retten til familiesammenføring. Ønsket om at fastholde dette eminente middel til fortsat indvandring overskygger dermed langt bekymringen for den systematiske krænkelse af unge kvinder. Heller ikke det offentlige apparat undgår kritik: Myndighedspersoner, der er tilhængere af ”en liberal indvandringspolitik”, har direkte anklaget forfatteren for at være en strammer på udlændingeområdet, eller som Storhaug citerer en justitsministeriel embedsmand for at belære hende om:

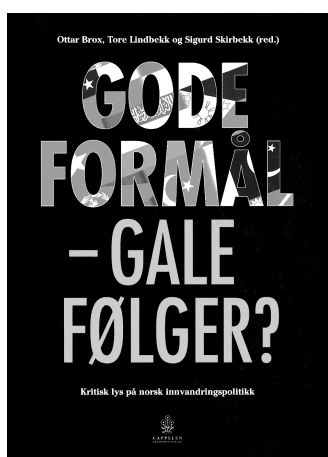
Jeg trodde du var klar over at innvandringspolitikken reguleres gjennom familiegjenforeningslovverket. Hvis du mener at minoritetsungdom bør beskyttes mot disse ekteskapene, betyr dette at du ønsker en mer restriktiv innvandringspolitikk (s. 22).

Storhaug går videre: Familieegenforeningerne reproducerer traditionelle ægteskabsmønstre i Pakistan med giftermål mellem fætre og kusiner, der i et agrart samfund fastholder jorden inden for familien, men genetisk fører til flere misdannelser hos nyfødte. Desuden bidrager den fortsatte tilgang af mennesker fra et stærk religiøst samfund til, at integrationsprocessen sættes tilbage. Den fastholder også patriarkalske familieformer og værdier, der disharmonerer med et moderne demokratis. Endelig peger forfatteren på, at denne indvandring ikke sigter mod en arbejdsmarkedsdeltagelse, men på et liv finansieret af offentlige midler. Herved nærmer Storhaug sig bogens første dels overordnede tema, arbejdsmarkedet, selvom det i øvrigt kan undre, at redaktionen har placeret teksten her. Konklusionen er dog under alle omstændigheder klar: Der bør som et minimum indføres et lovforbud mod giftermål mellem fætre og kusiner, og det ville også være

rimeligt at overveje regler, der begrænser særlige gruppers ret til familiesammenføring.

Økonomen og professor emeritus Tore Thonstad sætter i "Oversette sider ved arbejdskraftimport" kritisk lys på den antagelse, der også er god latin hos det norske arbejdsdirektorat, at en stigende ældreforsørgerbyrde bør løses gennem import af arbejdskraft. Thonstads argumentation former sig som en kvalificeret, men ret teknisk kritik af de officielle prognoser. Blandt de mere principielle forhold nævner han, at indvandrere næppe vil opnå en beskæftigelsesgrad, der er sammenlignelig med den norske befolknings. Desuden skaber indvandring behov for investeringer i boliger, infrastruktur og kapitalapparat, der i sig selv vil være arbejdskraftforbrugende. Dertil kommer, at der skal en virkelig storstilet indvandring til for at ændre på aldersfordelingen, og en sådan indvandring vil skabe øget lønkonkurrence blandt ufaglærte nordmænd og samtidig bidrage til et mere skarpt opdelt arbejdsmarked. Det demografiske udgangspunkt er i det hele taget heller ikke så dårligt som i Sydeuropa, da fertiliteten har været højere i Norge. Ældreforsørgerbyrden vil dermed ikke være så accelererende som andre steder.

Thonstads fremstilling er relevant, allerede af den grund, at den går mod tendensen i så mange af denne type beregninger, der via fikseringen alene på antallet af erhvervsaktive uden problemer kunne indskrive sig i en fysiokratisk tradition, hvor en stor arbejdsstyrke *i sig selv* blev opfattet som et absolut gode. Eksempelvis savner man næsten altid refleksioner over, hvordan denne arbejdsstyrke så bliver sammensat: Hvilke kvalifikationer vil den være i besiddelse af, hvordan passer disse kvalifikationer med den gældende erhvervsstruktur og teknologi, hvilke demografiske karakteristika vil den have, og hvordan vil dens økonomiske incitamenter blive i samspillet med den konkrete type af velfærdsstat?

Også dr.scient. og tidligere professor og seniorforsker Ottar Brox, kaster sig i "Norge trenger mer arbeidskraft": dårlig argument for en god sak" over fortalerne for im-

port af arbejdskraft. Brox mener, at der råder almindelig enighed i de politiske partier om, at det er nødvendigt med denne import. Herved har Socialdemokraterne og venstrefløjen reelt svigtet de lavestlønnede nordmænd, idet partierne i praksis har sanktioneret en hård lønkonkurrence. Det har igen ført til, at disse arbejdere ikke længere stemmer socialistisk, hvad der har fået det politiske system til at bryde sammen: Der eksisterer ikke længere nogen realistisk opposition til de borgerlige. Da indvandrerne med en vis øget integration ikke længere vil acceptere de lave lønninger, opstår hos arbejdsgiverne behovet for yderligere indvandring. Spiralen stopper ikke – heller ikke ulighedsspiralen.

Konklusionen bliver aldrig helt eksplicit hos Brox, men kunne sandsynligvis udlægges som følger: Venstrefløj og fagbevægelse bør tage sit ansvar på sig – selv om begge bevægelser hæmmes af idealistiske akademikere i egne rækker – og arbejde imod en yderligere indvandring af billig arbejdskraft.

Uden direkte sammenhæng med arbejdsmarkedstemaet, men redaktionelt placeret inden for dette, skriver magister i statsvidenskab, universitetsbibliotekar Bredo Berntsen et indlæg mod indvandring, der er begrundet i økologien. Befolkningsekspllosionen er ganske vist ikke et europæisk problem, men Norge burde tage ressourceproblemerne alvorligt og søge at undgå en befolkningstilvækst. Da den naturlige befolkningstilvækst i Norge er begrænset, sker befolkningstilvæksten gennem indvandring, og man må følgelig kæmpe imod yderligere indvandring. Undervejs i fremstillingen får læseren en gennemgang af 1970'ernes og 1980'ernes økologiske litteratur, og udsigten til et kommende globalt økologisk sammenbrud tegnes op, tildels uden at denne tilgangs relation netop til norsk indvandringspolitik bliver overbevisende argumenteret igennem.

Integrationen

Bogens integrationsdel indledes med et indlæg af pædagogen, rektor Anders Slaatsveen, der i et bidrag, som prioriterer det polemiske over dokumentationen, spørger "Hvem hindrer integreringen?" Slaatsveen mener, at bare det at stille spørgsmålet er politisk ukorrekt – og hans svar må under alle omstændigheder være det. Han hævder således, at ansvaret i det store hele *ikke* ligger på norsk side. Det er ikke bare fejlagtigt, det er også *farligt* at påstå dette, fordi det trækker analysen væk fra, hvad den egentlig burde interessere sig for: De magtcentre i indvandrer miljøerne, der ønsker at fastholde lejr tænkningen og polariteten mellem dem og os, og derfor modarbejder integrationen. Det er således først og fremmest disse magtcentre, der blokerer for andengenerationens muligheder for integration – også via koranskolerne, der reproducerer en fuldstændig autoritetstro verden, hvor Koranen er den eneste sandhed – og de blokerer for andengenerationens muligheder for at leve det gode liv ved frit at vælge det bedste fra forældrenes tilværelse og fra det norske samfund.

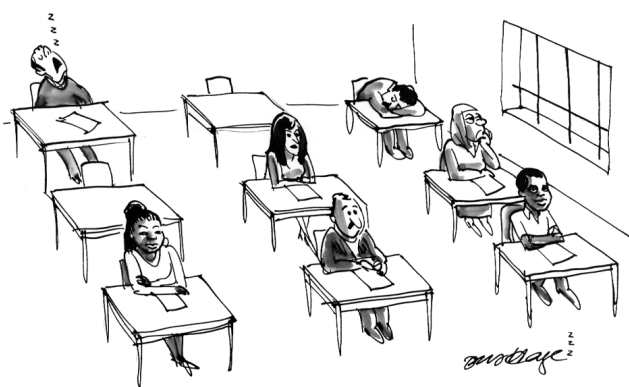
Medansvarlige for denne fortrængning af, hvor problemerne reelt befinder sig, er det hjemlige moralske herrefolk i form af borgerlige liberale og en degenereret venstrefløj.

Venstrefløjen er degenereret ifølge Slaatsveen, fordi den har afstået fra skarp analyse og kritisk refleksion til fordel for emotion og ensidighed og et meningsstyranni, der ligeledes præger en dårligt orienteret presse.

Voksenunderviseren, cand.mag. Olaf B. Halvorsen peger ligeledes, i en bearbejdning stærkt bygget på tyve års erfaring med undervisning i norsk og samfundsbeskrivelse for indvandrere, på, at ansvaret for den mangelfulde integration ikke ligger hos nordmændene, selv om man nogle gange ud fra medierne og meningsdannerne kan få det indtryk, at racisme og diskrimination er en norsk nationaldisciplin på linje med langrend og skøjteløb.

I analysen hæfter han sig ved de forhold hos især de muslimske indvandrere, der virker hæmmende for integrationen. Først og fremmest peger forfatteren på, at man med de muslimske indvandrere har fået en ny underklasse med en meget ringe uddannelsesbaggrund. Mange er analfabeter, og næsten ingen har gennemgået et skoleforløb med vægt på abstrakt tænkning og indlæring af demokratiske værdier.

I stedet har grundskolerne indlært helt konkrete – ofte mangelfulde – færdigheder, der, når det gælder samfundsforhold, har en chauvinistisk karakter, som måske nok har opbygget selvtilliden, men ikke evnen til at sætte sig ind i et nyt lands demokratiske system. For en elev, der som voksen er uden læringsstrategier, er der tale om et så stort handicap, at selv nok så megen norskundervisning kan komme til kort.

For en elev, der som voksen er uden læringsstrategier, er der tale om et så stort handicap, at selv nok så megen norskundervisning kan komme til kort

Til de manglende kundskaber kommer så yderligere en rigid fastholden i Koranens værdier, der blokerer en inte-

gration i et vestligt, demokratisk system med respekt for mindretal og ytringsfrihed. Den indlærte barnelærdom cementeres yderligere af de norske imamer. Halvorsen registrerer således en *omvendt racisme* i nogle indvandrergupper, og ser ”brune farver” (og her tænker han ikke på hudfarven) i ”det farverige fællesskab”.

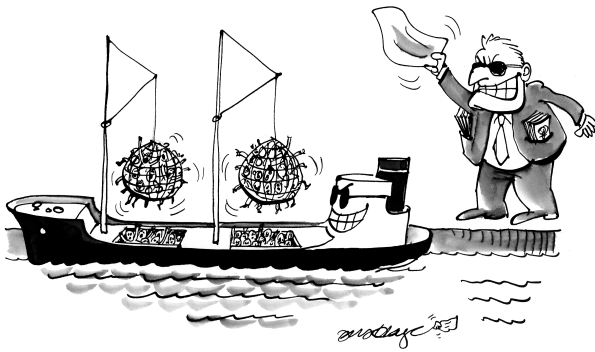
Mange indvandrere er i det hele taget ikke interesseret i integration. De kommer fra feudale samfund, hvor mennesker ejer hinanden. Forældre ejer deres børn, mænd deres koner, familien, klanen og religionen deres medlemmer og tilhængere. Halvorsen spørger: Hvorfor skulle disse mennesker interessere sig for regler og love fastsat af det norske samfund? Alt i alt bliver det – uanset resourceindsatsen – meget svært at undervise sig ud af integrationsproblemet. Det næste spørgsmål, der må melde sig hos læseren, er: Hvad kan så virke integrerende?, og forestillingen om nødvendigheden af krav til opholdsgrundlaget trænger sig på.

Det sidste bidrag under temaet ”Integration” er sociologen, ph.d.-studerende Anila Naunis analyse af ”Kosovoalbanernes selvbylde”. Kosovoalbanerne udgør en temmelig stor indvandrergruppe i Norge, og i medierne bliver de forbundet med alvorlig kriminalitet, især narkokriminalitet. Her finder Nauni, at det norske samfund har et medansvar for gruppens manglende integration, idet kriminaliteten i medierne bliver tolket som kulturelt betinget. Dvs. at alle i gruppen potentielt kan opfattes som kriminelle, hvilket kan vise sig at blive selvopfyldende. Ellers er kapitlet præget af en solid analyse af, hvad der former den albanske gruppes identitet, hvor der bl.a. peges på flygtningebaggrunden, og at albanerne også i det tidligere Jugoslavien var undertrykte.

Indvandrerkriminalitet

Herefter er vi så ovre i bogens tredje del, der omhandler indvandrerkriminaliteten. Ole Petter Parnemann, politimester med tidligere erfaringer fra udlændingekontrollen, beskæftiger sig i det første bidrag med politiets rolle ved grænsekontrollen. Det fremgår, at Norge som et åbent samfund er særdeles let at komme ind i illegalt, og det fremgår også, at landet formentlig har ry blandt potentielle asylansøgere for at være mere liberalt indstillet end så mange andre lande.

Parnemann kan dokumentere, at op mod 80 pct. af alle asylansøgere i 2001 mødte op hos politimyndighederne uden identifikationspapirer. Mange fortalte, at de inden indrejsen var blevet rådet til dette af de menneskesmuglere, der havde stået for transporten. Rationalet skulle være, at de ved at fremvise deres papirer for let kunne afvises ved asylbehandlingen. Mange har sandsynligvis også erfaring med et asylafslag i et andet europæisk land, og også dette ville kunne dokumenteres, hvis de fortsat var i besiddelse af eget pas.

Intet tyder dog på en barskere fremgang ved asylbehandlingerne i fremtiden. Parnemann omtaler nemlig, at de norske myndigheder i dag repræsenteres af embedsmænd fra udlændingestyrelsen og ikke som tidligere af politiets eksperter ved det første møde i asylbehandlingen – *asyl-interviewet* – hvor asylansøgningens baggrund søges af-dækket. Motivationen for denne ændring skulle være et ønske om, at asylansøgerne skulle få et blidere møde med det norske samfund. Og det i en tid – sukker politimanden – hvor politiets behov for viden om indvandremiljøerne er så absolut stigende.

Sociologen, og lektor i sociologi og kriminalvidenskab, Pål Frogner ser på, om indvandrerne er mere kriminelle end nordmændene. Udgangspunktet for en analyse er i-følge forfatteren dårligt, da der i Norge er en stor mangel på kvantitativ forskning på området, formentlig – mener Frogner – som følge af selvcensur. Også forskning i offerbilledet mangler: Er indvandrere overrepræsenterede som ofre for kriminalitet?

Forskningssituationen er dog ved at ændre sig, idet nye projekter på Statistisk sentralbyrå er kommet med nogle interessante resultater, mens universiteterne stadig er helt passive ved analysen af indvandrerkriminalitet. Derpå går Frogner løs på teorien og tallene, og når frem til, at det ikke er overraskende, når medieforskere har påvist, at ikke-vestlige indvandrere er overrepræsenteret i avisernes omtale af hård kriminalitet. Sådan er det nemlig også i retssalene. Men selv om statistikken er ved at blive bedre, efterlyser Frogner tal opgjort på landebaggrund, idet de anvendte kategorier i dag er alt for brede: Ikke-vestlige indvandrere, indvandrere fra Østeuropa etc. Endelig efterlyser han arbejder, der går ud over det rent deskriptive, idet det endnu ikke er lykkedes at indkredse hvilke baggrundsvariable, der for alvor forklarer overrepræsentationen: De norske kriminologer må altså komme ud over berøringsangsten – også af hensyn til indvandrerne selv, idet forebyggende og offerbeskyttende arbejde kræver en præcis viden om kausaliteten.

Indvandrerforskeren Inger-Lise Lien søger at besvare, hvorfor unge ikke-vestlige indvandrere er stærkt overrepræsenterede i Oslos ungdomsbander. Forsøget tager form af en skitse bestående af en række supplerende hypoteser: Indvandrerungdom reagerer med bandedannelse

som følge af statustab, intolerance i indvandremiljøet selv, uklare forælderroller i det nye samfund, oppustede æresbegreber uden moralsk indhold, svage normer og sanktioner i det norske samfund etc.

Forfatteren betoner, at det ikke er muligt at komme med en samlet forkromet teori, der giver det endelige svar. Løsningsforslagene bliver også noget tentative á la ”vi må gennemdiskutere æreskodeksene og udvikle alternative tænkemåder om respekt og identitet”.

Medierne

Det sidste tema om indvandrere og medier indledes af cand.mag. Sten Morten Henningsmoen, der er ansat ved Oslo Universitets Institut for Sociologi og Samfundsgeografi, og som i et teoretiserende indlæg analyserer begrebet ”det flerkulturelle samfund”. Dette begreb er således blevet et mantra i den kulturelle og politiske elite, der ikke tøver med at fastslå, at nordmændene allerede lever i et flerkulturelt samfund, hvad enten de kan lide det eller ej. Man har næsten erklæret sig selv som racist, hvis man offentligt tager afstand fra ideen. Her nævner forfatteren også den modstand, Karen Jespersen mødte i Danmark, da hun erklærede, at hun ikke ønskede et multikulturelt samfund.

Ud fra en analyse af de to begrebers betydningsindhold søger forfatteren at vise, at det egentlig er et paradoks at tale om flerkulturelle samfund. Et samfund er en gruppe mennesker, som bl.a. lever inden for et afgrænset geografisk rum, knyttet til hinanden gennem et netværk af sociale relationer. Men et samfund kendetegnes også ved en fælles kultur, som individerne netop har lært via deres egenskaber som samfundsmedlemmer. Via kulturen har disse samfundsmedlemmer etableret et meningsbærende system, der giver regler for social handling, og som samtidig skaber en nødvendig fællesskabsfølelse. Et flerkulturelt samfund vil efter denne opfattelse bestå af flere parallelsamfund, der lever deres eget liv og har hver sine målsætninger.

Over for det flerkulturelle samfund, der teoretisk hviler på kulturrelativismen – dvs. antagelsen om at alle kulturer er lige værdige, og som egentlig alene blev udviklet som en forskningsstrategi inden for socialantropologien – peger forfatteren på, at en samlende national kultur historisk set har været en forudsætning for fremvæksten af demokrati og velfærdsstater i Vesten. Henningsmoen spørger videre:

Men er det virkelig slik at man tror at mennesker vil leve fredeligere sammen, at forståelsen mellom ulike grupper vil øke dersom de ulike gruppene i større og større grad skal få dyrke sin egen kultur, samtidig som det felleskulturelle skal få mindre og mindre betydning? Dette må være ønsketenkning. Erfaringer fra samfunn som i ulik grad har gjennomført en eller annen form for multikulturalistisk politikk, tyder sna-

rere på det modsatte. Det finnes en rekke eksempler rundt om i verden på at manglende felleskulturel identifikasjon og svekket politisk styring har ført til konflikter basert på etniske og kulturelle skillelinjer (s. 175).

USA er gang på gang blevet fremhævet som "multikulturalismens hjemland", hvor ideen om mangfoldighed og mangfoldigheden selv er blevet betragtet som et samfundsmæssigt gode. Henningsmoen påstår imidlertid med henvisning til en længere række analyser, at dette billede på mange måder er en illusion. Samfund behøver sammenhængskraft, og kultur er for samfundet, hvad identitet er for individet, en ganske vist abstrakt, men alligevel konkret organiserende og strukturerende drivkraft, der ikke er til at udskille og isolere i sig selv.

Det næste indlæg er heller ikke direkte forbundet med traditionelle medieanalyser, idet professor i sociologi ved Oslos Universitet, dr.philos. Sigurd Skirbekk i kapitlet "Den antinasjonale myte" tager fat på at rehabilitere nationalstaten. Han peger på, at der i vore dage og i vores del af verden næppe er nogen grund til at hævde, at national identitet er bærer af en særlig ondartet variant af "vi/de andre inddelingen" – eller udtrykt på en anden måde: En national identitet avler ikke per automatik xenofobier. En national identitet kan tværtimod gøre det lettere at acceptere, at også andre folk kan have sine særheder.

Sammenhængen mellem nationalisme og racisme er heller ikke entydig: Nationalisme hænger ifølge Skirbekk lige så meget sammen med slægtsidentitet som med identitet i en bestemt race. Det man i stedet ifølge Skirbekk må advare mod, er de absolutte forestillinger af enhver art. Absolutte forestillinger uden korrektiv i offentligheden kan således føre til ekstreme handlinger. Og forfatteren ser absolutte træk ved de offentlige meningsdannere i Norge.

Afsluttende peger Skirbekk på, at denne diskussion om national identitet selvsagt ikke er uden praktiske implikationer: Når norske myndigheder ikke tør udvise autoritet over for indvanderne, vil imamernes autoritet blive desto større. Ofrene kan blive indvandrerkvinder og andre, som talsmænd for den antinationale myte hævder, at de tager specielt hensyn til.

I det næste indlæg tager Skirbekk fat på fremmedfrygten, som det officielle Norge søger at kontrollere og stigmatisere, jf. f.eks. parolen: "En fremmed er en ven, som du endnu ikke har lært at kende" og en statsminister (Jens Stoltenberg), der ved sin embedstiltrædelse udtaler, at det burde blive strafbart at sprede fremmedfrygt.

Skirbekk peger tværtimod på, at nogle former for frygt er rationelle. Evolutionsmæssigt – Skirbekk griber gerne til biologiske argumenter – havde menneskeheden næppe overlevet uden frygten som en del af det psykiske bered-

skab, og virkeligheden er næppe så rosenrød i dag, at der kan slukkes for denne del af menneskets følelsesregister: "Bliver vi realister av bare å søke etter de lyse sider i tilværelsen? Befinner vi oss i et Utopia der lystprinsippet og realitetsprinsippet er blitt sammenfallende?" Tværtimod har et lands borgere pligt til at frygte en uheldig social og kulturel udvikling, der kan blive ødelæggende for deres børns og børnebørns livsvilkår. Dette krav gælder, hvad enten det er en amerikansk kultur med voldsforherligelse og hedonistisk selvdyrkelse og materialisme, eller fremmede kulturer med absolutistiske elementer.

Stillet over for meningselitens påstand om, at den forsvarer svage gruppers rettigheder, og at fremmedfrygt over for minoritetsgrupper nødvendigvis må være moralsk forkert, spørger Skirbekk, om det nu også nødvendigvis er rigtigt, at indvanderne er svage.

Ikke nødvendigvis: Et mål for evolutionsmæssig styrke er – ifølge Skirbekk – en bestemt populations relative andel af efterkommerne i forskellige populationer. Her noterer Statistisk sentralbyrå en tredobling af registrerede muslimer over tiårsperioden 1990 til 2000. Globalt set er europæeren også numerisk truet, mens befolkningen i den tredje verden stormer frem. Konklusionen er ifølge Skirbekk, at der er et behov for stærke norske og europæiske eliter med en målsætning om at styrke de formentlige "svage" europæiske populationer: "...tapende europeere, som ikke klarer å reproducere tilstrekkelig mange etterkommere med en moralsk forpliktelse til å videreføre europeisk kulturarv..." (s. 197).

Modstandere mod indvandring kan altså være mere realistiske end tilhængere. Alligevel advarer forfatteren mod at tage alle modstandernes argumenter for gode varer. Muslimers kritik af vestlig kultur for at være dekadent, kan have noget på sig: En kultur, der ikke formår at reproducere sig selv, og hvor produktionen ikke tilpasses de økologiske rammer, må således med nogen ret betegnes som dekadent.

Mange muslimer ved, at demografi og kulturel askese kan gøre dem til historiske vindere. Islam er derfor ikke nødvendigvis en voldelig udfordring, som tilfældet var i ekspansionstiden i 600- og 700-tallet, men en civilisatorisk udfordring. Forfatteren peger på behovet for en vestlig moralsk mobilisering på et demokratisk grundlag, hvor disciplin og overindividuelle idealer bør være en integreret del, som det var i den norske modstandskamp mod tyskerne 1940-45:

Frykten for tyskerne lot sig transformere til noe positivt, en innsikt i at moderne, differensierte samfunn trenger disiplin og overindividuelle idealer for å klare seg. Samfunn basert på disiplin kunne vinne over samfunn som ensidig dyrket friheten, men samfunn basert på frihet og disiplin kunne vise seg å være de mest overlegne. Med erfaringerne fra krigens dager i minnet kan det synes underlig at den islamske utfordringen ikke vekker en tilsvarende mobilisering i våre dages vestlige demokratier (s. 201).

Bogen afsluttes med indlægget "Hva må gjøres?" af sociologen, professor Tore Lindbekk. Her er nærmest tale om et indvandringspolitisk manifest byggende på bogens analyser med mange brede erklæringer af typen: "Vi ønsker et samfunn med flere farver og fasetter. Men vi ønsker ikke at det danner seg flere delsamfunn helt på siden av det "normale" samfunnet og uten lojalitet og forpliktelse overfor fellesskapet".

Et vigtigt middel må her ifølge forfatteren være en justeret indvandringspolitik, der ikke tillader en indvandring af så store dimensioner, at det forhindrer en fortsat integration af de indvandrere, der allerede er i landet. Norge har forsømt dette ved at have en indvandringspolitik, der er mere liberal end det europæiske gennemsnit, hvilket har ført til, at Norge relativt set har en større indvandring end andre europæiske lande. Eventuelle nye liberaliseringer vil formentlig yderligere stimulere potentielle indvandreres tolkning af Norge som et indvandringsvenligt og "blødt" land.

Forholdene på det norske arbejdsmarked er ikke noget stærkt argument for øget indvandring. Man må i stedet inddrage de mennesker, der allerede er i landet, og i værste fald må myndighederne eventuelt supplere med helt målrettede rekrutteringsinitiativer i udvalgte lande. Angående kriminalitetstruslen må befolkningen kræve optrapning af politiets indsats, og politiet bør konsekvent tildeles ansvaret for asylinterviewet med det sigte at øge dets kendskab til miljøerne.

Kulturelt og sprogligt kan, argumenterer Lindbekk, et initiativ være, at besiddelsen af norske sprogkundskaber knyttes til opholdstilladelsen, og at norskundervisning bliver gjort obligatorisk. Samfundet bør også insistere på

individets værdighed – også kvinders og børns – og det må betone samfundsmedlemmernes forpligtelse over for nationalstaten. På dette punkt bliver manifestet meget konkret: Udfordringen kommer også fra nogle af de norske "postmoderne" miljøers relativisme og påstået individualistisk begrundede ligegyldighed.

Endelig må man stille krav om en helt åben og ærlig offentlig diskussion i indvandrerspørgsmålet. Fortielse og selvzensur hjælper ingen – heller ikke indvandrerne.

Samlet vurdering

Målet med bogen er at fremme en fordomsfri debat om indvandringspolitikken og bidrage til en større åbenhed om de ubehagelige sider af migrationerne. Forfatterne er da også gennemgående særdeles frigjorte fra berøringsangst, de bringer relevante og til tider overraskende problemstillinger frem i lyset, og hidtidig mere eller mindre fortrængt viden bliver lagt frem til debat.

Det skæmmes enkelte af kapitlerne, at der mangler udblik til situationen og forskningen i andre lande. Thonstad citerer eksempelvis et værk af den svenske professor Eskil Wadensjö, der gennem efterhånden mange år har forsket i de samfundsøkonomiske konsekvenser af indvandringen. Problemet er blot, at der er tale om et værk fra 1973, skrevet i en helt anden fase af indvandringsregimet. Det havde for et norsk publikum været ulige mere oplysende at stifte bekendtskab med den svenske forskers mange nye analyser på området.

Enkelte indlæg er stærkt essayprægede, og nu og da på grænsen til interesse for moralsk oprustning, og det giver bogen en noget ujævn kadence. Men så er der de jordnære og oplysende indlæg af praktikere som Halvorsen og Slaatsveen, der igen løfter bogen. Mange af indlæggene har også det efterlyste overblik over udenlandsk forskning på området, og giver dermed ved siden af indsigten i, hvad der lige nu rører sig i Norge, en introduktion til noget af den nyeste internationale forskning.

Alt i alt giver antologien først og fremmest stof til eftertanke. Det er forfriskende, at intellektuelle formentlig fra en bred del af det politiske spektrum samt jævne praktikere kan tage fat på en debat om indvandringen, der ligger meget langt fra det, der undertiden tegnes som det politisk korrekte.

Den intellektuelle elite har formentlig brug for dette modspil.

Fakta om bogen:

Ottar Brox, Tore Lindbekk og Sigurd Skirbekk (red.). (2003). *Gode formål – gale følger? Kritisk lys på norsk innvandringspolitik*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Rockwool Fondens Forskningsenheds bøger om **SKATTEUNDDRAGELSE OG GØR-DET-SELV ARBEJDE**

Forskning i den sorte sektor i Danmark 1980-92

Af Gunnar Viby Mogensen.
1994 (Danmarks Statistik. København)

The Shadow Economy in Denmark 1994. Measurement and Results

Af Gunnar Viby Mogensen, Hans Kurt Kvist, Eszter Körmendi og Søren Pedersen.
1995 (Danmarks Statistik. København)

Danskernes sorte dagligdag. Om skatter, velfærdsstat og sort arbejde i Danmark

1995 (Spektrum. København)

Skyggeøkonomien i Vesteuropa. Målinger og resultater for udvalgte lande

Af Søren Pedersen med bidrag af Esben Dalgaard og Gunnar Viby Mogensen.
1997 (Danmarks Statistik. København)

The Shadow Economy in Western Europe. Measurement and Results for Selected Countries

Af Søren Pedersen med bidrag af Esben Dalgaard og Gunnar Viby Mogensen.
1998 (Danmarks Statistik. København)

Danmarks uformelle økonomi. Historiske og internationale aspekter

Af Gunnar Viby Mogensen.
2003 (Spektrum. København)

The Shadow Economy in Germany, Great Britain and Scandinavia. A measurement based on questionnaire surveys

Af Søren Pedersen.
2003 (Danmarks Statistik. København)

Do-it-yourself work in North-Western Europe. Maintenance and improvement of homes

Af Søren Brodersen.
2003 (Danmarks Statistik. København)

Skattesnyderiets historie. Udviklingen i underdeklarationen i Danmark i 1900-tallet

Af Gunnar Viby Mogensen. 2003
(Syddansk Universitetsforlag, Odense)

Rockwool Fondens Forskningsenhed: Publiceringer på dansk 1997-2004

Aktuelle og potentielle modtagere af velfærdsydelse med hovedvægt på boligstøtten 1987-1992

Af Hans Hansen og Marie Louise Hultin (Danmarks Statistik. København. 1997).

Skyggeøkonomien i Vesteuropa. Målinger og resultater for udvalgte lande

Af Søren Pedersen med bidrag af Esben Dalgaard og Gunnar Viby Mogensen (Danmarks Statistik. København. 1997).

Beskæftiget – ledig – på efterløn. Hvor bevæger det danske arbejdsmarked sig hen - og hvordan opleves det af dets aktører?

Redigeret af Gunnar Viby Mogensen med bidrag af Peder J. Pedersen, Søren Pedersen og Nina Smith og med kommentarer og vurderinger af Lars Andersen, Carsten Koch og Richard B. Larsen (Spektrum. København. 1998).

Arbejde, incitament og ledighed

Redigeret af Nina Smith med bidrag af Peter Jensen, Peder J. Pedersen, Søren Pedersen og Nina Smith (Aarhus Universitetsforlag. 1998).

Borgerne og lovene

Af Jørgen Goul Andersen med bidrag af Hans Jørgen Nielsen og Marie Louise Hultin (Aarhus Universitetsforlag. 1998).

Lovene og mig. Danskernes forhold til landets love

Af Jørgen Goul Andersen med kommentarer og vurderinger af Karen Jespersen, Jørn Henrik Petersen og Jörgen Westerstahl (Spektrum. København. 1998).

Et bidrag til studiet af uligheder i indkomstfordelingen

Af Erik Ib Schmidt (Danmarks Statistik. København. 1998).

Indvandringen til Danmark. Internationale og nationale perspektiver

Af David Coleman og Eskil Wadensjö med bidrag af Bent Jensen og Søren Pedersen (Spektrum. København. 1999).

Kan det betale sig at arbejde? Danskernes arbejdsudbud i 90'ernes velfærdsstat

Af Bent Jensen (Spektrum. København. 1999).

Mislykket integration? Indvandernes møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet

Af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen med kommentarer og vurderinger af Marianne Jøved (Spektrum. København. 2000).

Integration i Danmark omkring årtusindskiftet. Indvandernes møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet

Redigeret af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen med bidrag af Olaf Ingerslev, Claus Larsen, Hans Jørgen Nielsen, Niels-Kenneth Nielsen, Søren Pedersen og Marie Louise Schultz-Nielsen (Aarhus Universitetsforlag. 2000).

De fremmede i dansk avisdebat fra 1870'erne til 1990'erne

Af Bent Jensen (Spektrum. København. 2000).

Kan land med lov bygges?

Danskernes lovmoral

Af Bent Jensen (Spektrum. København. 2001).

Borgerne og lovene II. Danskernes forhold til landets love anno 2000

Af Sanne Lund Clement (Aalborg Universitet. 2001).

Hvordan har indvandrerne det? Indvandernes levevilkår og integration på det danske arbejdsmarked

Af Bent Jensen (Spektrum. København. 2002).

Indvandrerne og arbejdsmarkedet. Mødet med det danske velfærdssamfund

Af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen med bidrag af Claus Larsen, Niels-Kenneth Nielsen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö samt med kommentarer og vurderinger af Ritt Bjerregaard og Bertel Haarder (Spektrum. København. 2002).

Danmarks uformelle økonomi. Historiske og internationale aspekter

Af Gunnar Viby Mogensen. (Spektrum. København. 2003).

Fra mangel på arbejde til mangel på arbejdskraft. Arbejdsliv i Danmark i det nye årtusind

Af Nina Smith, Peder J. Pedersen, Søren Pedersen og Marie Louise Schultz-Nielsen. (Spektrum. København. 2003).

Er danskerne fremmedfjendske?

Af Hans Jørgen Nielsen. (Aarhus Universitetsforlag. 2004).

Rockwool Fondens Forskningsenhed. Nyhedsbrev (ISSN 1396-1217) udgives for at informere offentligheden om resultaterne af den løbende forskning i Enheden, herunder også stof af almindelig nyhedsmæssig værdi. Nyhedsbrevet er ikke op-havsretligt beskyttet og må frit citeres eller kopieres med fornøden kildeangivelse.

Ansvarshavende redaktører: Forskningschef Torben Tranæs og souschef Bent Jensen. Forskningsenhedens øvrige medarbejdere er: Forsker Claus Larsen, sekretær Hanne Lykke, forskningsassistent Mark Gervasini Nielsen, forsker Niels-Kenneth Nielsen, forsker Søren Pedersen, forskningsassistent Christian Scheuer, forsker Marie Louise Schultz-Nielsen og forskningsassistent Kåre Steffen Valgreen.

Evt. praktiske spørgsmål i forbindelse med nyhedsbrevet besvares af Hanne Lykke på tlf. 39 17 38 32. Fax: 39 20 52 19.

Adresse: Sejrøgade 11, 2100 København Ø. E-post: rff@rff.dk. Hjemmeside: www.rff.dk
